

Balɔwa ninɔ Pɔlɔ ukpikilya ndi Baluma Likpɔmuka la mambwa

Balɔwa yi ninɔ Pɔlɔ ukpikilya ndi bakilisito ba Luma nimɔ. Kanogagu ndi iyi kɔ bɛyɔ, mutɔ wagogɔ nɔ ɔpaga ndi Baluma Mongoni Manza, omosa ndi baya kɔ bɛyɔ. Pɔlɔ ukpikilya ndi kyɛ bibi bɛ atɔ. Kinili ɔbikya ndi bɛ, ko ngbingo yi ninɔ ika ndɛkɛ mino kaaga ka Esipanya, abyɛtɔ pisi kɔ bɛyɔ kautumiso mambengi bɛ biki ko pisi ka Kilisito aka. Ƴbikya ndi goni bɛ balumbilyi kyɛ inisoni no pisi yi niyɔ atukilya mino ligandu. Pɔlɔ uwonisilo ka balɔwa yi nimɔ luki li nilɔ a la izangiya kugbɛ ka baya ni Kilisito. Abikya bɛ batɔ basi nibɔ bagya ndi bunyɛ bakinisonigu ndɛkɛ bata na ibiba ko Kunzi. Luki limoti, bakwanana mbiya wanɔ kaukanana no Kunzi pisi kamatikana na Yeso-Kilisito.

Kunzi apɔnaga ndi Pɔlɔ bɛkyɛ iki atutumbwa kabikyaga Mongoni Manza. Pɔlɔ akabikya bɛ Mongoni Manza mi nimɔ, a ngu ko Kunzi ka mutɔ wasi ninɔ abinikyana. Bakakwananigu bata kabikya bɛ mutɔ yi nimɔ a Muyuda ikani kegɔ Muyuda. Bakilisito basi ba mɔɔngoni ko misa ko Kunzi, kegɔ na mutɔ yi ninɔ akitogi bɛngeni. Ƴvaga abɛ batɔ bongbingbili, mɔɔngoni bɛyɔ Mɔbiso abikyaga mino bɛ: «Mutɔ wongbingbili ika ndɛkɛ na ɔbili pisi ka baya.» Baluma 1:17.

Polo akabikya goni be okwononi bakilisito basi bukanani, mutu gutugu bemoti aka kamuy-onitogu bengeni, kabisonitogu na makombu, kakonitogu ngbanga kaki gutugu yigya kaki kiki beyo okwononi mino.

Balawa yi nima, nino Polo ukpikilya Baluma a wanza kugbe, katukya ka bundeli, Bakilisito batilya ndi binza.

Yigbananaga ya kitabu yi niyi:

Polo akabikyaga Mongoni Manza 1:1-17

Bambanzu basi bo bagya ndi bunye 1:18-3:20

Beyo Kunzi uva ndi mino bomikya-bambanzu kaiko batu bongbingbili 3:21-4:25

Batu ko Kunzi binisanatu ndeke na obili wambiya 5:1-8:39

Kunzi amuyini Izaleli, luki limoti kegua ka bongbinga basi 9:1-11:36

Obili wambiya nino wa sipananiso 12:1-15:13

Niyu Polo osisilya ndi, na yuuso 15:14-16:27

Yuuso

¹ Imi Polo, mugya-ligubo ka Yeso-Kilisito no nakpiki balawa yi nima. Kunzi emaka ndi kaika atutumbwa, ete di kabikyaga Mongoni Manza kaki. ² Mongoni Manza mi nimo Kunzi awanyaga ndi ndeli aka, pisi ka bogyalandu kaki ka Mofiso Motu. ³⁻⁴ Akanzina ko bulya ko Mikaki, Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito nino ibukuta ndi abe mambanzu pisi ka livanza ka ngama Daudi. Luki limoti, wa opupa ndi mino ka mbuku, Limbengi-Lotu owonisila ndi no ngu be a Miko Kunzi. ⁵ Ko pisi ka Yeso, Kunzi epa iziyo kaika atutumbwa ka ibiba

kaki, kauluto bambanzu ba bevananza bayasi kabailya na kagya Mutuu kaki. ⁶ Ma goni kuso ka batu bi nibo, ibunu bi nibo Kunzi amamakaga kaiko batu ka Yeso-Kilisito. ⁷ Nakamukpikilyo ibunu nibo ma ku ka Luma, ibunu basi nibo Kunzi amupa, amamaka kaiko batu kaki botu. Obosu Kunzi na Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito amudukilyi iziyu na maziyo.

Polo akapa kaında kaında Bakilisito ba Luma

⁸ Kambwa wa yasi, namigisyaga Kunzi kami ibiba pisi ka Yeso-Kilisito ko bulya kunu basi, kye mongoni ma baya kunu akomisikono ka obili wasi. ⁹ Kunzi ninu nagugubyogo na limbengi limoti kabikyaga Mongoni Manza ko mikaki, akaiba be nakabikya lingunu. Akaiba be nasyege limbengi kunu, ¹⁰ bongbinga basi wa nalumbago mino. Nakakunga Kunzi ambe kapa, eukulyi pisi kaında kamunda. ¹¹ A beyo, na na musasa kugbe kamumina, kye namupi apee ninu wa Limbengi-Lotu, iba wikoni bakamaga bingumu ka baya. ¹² Na kugbe, nakapa kamumina kye totumisoni mambengi ka baya.

¹³ Ibunu bomika-mamaaa, nakapa ambe wiboni be nikagatu ndi na mutamanagi nganga bikyoo kaında kamunda, luki limoti kadwe moni na bufwanu pisi kanoukwikonigu. Nakapa ambe ligubo kami abukuti masolo luga kunu begoyo abukuta ndi mino ka bevananza bayagogo. ¹⁴ Nokwononi kaında ka batu basi iki ka batu ba ibiba ikani ka nibo ba payaya, iki ka batu ba baluwa ikani ka nibo bakasumagu. ¹⁵ Kinili, na goni na musasa kobikyogoku

Mongoni Manza ku kunu ka niŋo mikaga ka Luma.

Ngũ ya Mongoni Manza

¹⁶ Nakegũ no suni kabikyaga Mongoni Manza. A beyo, a ngu niyo Kunzi uhukusogo na iyu batũ basi niŋo babalyaga, kapunga mbeyi na Bayuda se kũwa niŋo bakegũ Bayuda. ¹⁷ A beyo, Mongoni Manza akowonisilo beyo Kunzi uitisogo mino bambanzũ kodoku batũ bongbingbili ko misa kaki. A pisi ka baya aka, katũkya ka mũpunganagi na kadwe ka mulibo, mũdõngõni beyo Mõbiso abikyaga mino ðe: «Mũtũ wongbingbili ika ndeke na õbili pisi ka baya.»

Ngbũta ko Kunzi ka batũ ðanye

¹⁸ Kunzi akowonisilo ngbũta kaki kotukyoku kũgũ wa lisyẽ ka ðanyẽ basi na yigya yanyẽ yasi ka bambanzũ. Bakpingbaga likpũmũka la lingũnũ pisi ka yigya kabũ yanyẽ yi niyo. ¹⁹ Luki limoti, likpũmũka niŋo bambanzũ bakwanana kaiba ko bulya ko Kunzi a ðingbanganya, kye iyi nõ umibisa ndi ðingbanganya. ²⁰ A beyo, katũkya ndi wa aka wa Kunzi agya ndi mino õbili, makpũmũka nimõ kinisonogigũ, akaibikya ðe ngu kaki ya ðenze na ðenze na yimibisikoso kaki ðe a Kunzi, inisanaga ðingbanganya ka makpũmũka nimõ agya ndi. Kinili, bambanzũ bakikigũ no pisi yi niyo ðigbũka mino. ²¹ Bamibatũ Kunzi, luki limoti bakabangagigũ na kamigisilyo ibiba beyo okwononi mino. Bamũ kabũ odonuku biyoyoyo,

mambengi kabu ma bungingi otigoloni ko biti.
²² Bibibaga be ba na yimibo, luki limoti ba bongingi. ²³ Ka pa yibibiso Kunzi nino kokwogigu, bobibisaga kuwa ibu gbilito payaya nito bambanzu bagya ka likingyosi ka mutu wa litombu, ikani la bombu, ikani la banyama ba magu makwanganya, ikani la banyama nibo bolutikonogo wasi.

²⁴ Kinili, Kunzi usa kuwa ndi kagya makrumuka ma musugu kabyenene na musasa ma mambengi kabu, kuwa wa go wa, barunga kagyilyana makrumuka mo suni luga kabu.
²⁵ Bogomosyono lingunu nilo ko Kunzi na likrumuka la kuboboku. Banobibiso na kogugubyo makrumuka nimo Kunzi agya ndi ni bakegu kabibisa iyi Kunzi mombukwana-daki. Iyi nino okwononi na ibiba ka benze na benze! A beyo.

²⁶ Kinili, Kunzi usa ndi ka musasa ma nzuyi nimo mupa suni. Boko kabu banasyenene luga kabu, yigya yi niyo a di na niyo igyonosogo.
²⁷ Mudocongoni begayo, baluku basa kasye na boko, banapa kayungana na kasyenene luga kabu, banagya likrumuka lo suni. Kuwa wa go wa, bakainiso na mukalya nimo okwononi na yigya yanye kabu.

²⁸ Yeki bakapagu ndi kamiba Kunzi, Kunzi usa ndi ka yimibo kabu ya bungingi, kinili bakagya nilo bakakwanigu bi kagya. ²⁹ Babutumo na likrumuka nilo kegu la bungbingbili, bunye, musasa, diya, babutumo na imi, banamwotonono luga kabu, ipumbu, kuboboku na banagya nilo

aka lo bopo. Banabukulyanaga makpumuka,
³⁰ banabikyana makpumuka manyenyε, ba
 bomuyoniso ko Kunzi, bakegu kabangana, batu
 bakibinika na bayibiba, batu ba bokoli na batu
 bakugbomiso babukuta kabu samu. ³¹ Bakegu
 na yimibo, banabikya makpumuka ni bakegu
 kagya, batu ba limbengi lapu ni bakegu no
 kumbu na batu bagogo. ³² Wikwe se, bibatu
 mungimbo ko Kunzi nimo akabikya be batu nibo
 bigyaga beyo bokwononi na kukwaku. Gutugu
 beyo aka yo, bakaidukulogo aka na yigya yi niyo,
 banubailya goni nibo bagyaga makpumuka mi
 nimo.

2

Kunzi akotu ndeke ngbanga ka bambanzu

¹ Iwe yi nino wakako ngbanga ka bengeri,
 wakikigu ndeke no pisi niyo wigbuka mino
 ka mungimbo begeyo, gutugu se piye ni wa
 wani aka. Kye kika kani wakako ngbanga
 ka batu bagogo, wanagya bata abe ibu goni,
 wakaimakya ni iwe mombukwana-daki yi ka
 mungimbo. ² Tibagatu ambe Kunzi akogo ka
 lingunu ngbanga ka batu nibo bagyaga inguo
 ya makpumuka mi nimo. ³ Wakasima be
 wanyikatu mungimbo ko Kunzi, iwe yi nino
 wakogo ngbanga ka bengeri ka makpumuka
 nimo wagyagatu goni iwe? ⁴ Ikani budingi
 ba bunza ko Kunzi, limbengi kaki linda na
 limbengi kaki lo kumbu, kudwisogigu iwe
 limbengi? Wakegu kaiba ambe bunza ko Kunzi
 bo ukpamy koyikoso yigya? ⁵ Luki limoti, wa na

limbengi lapu na nilo kapagu koyikono. Kinili, wakaimakilya ngbuta yidingi niyo ko Kunzi ka lisyε nilo owonisila ndeke mino ngbuta kaki na kako ngbanga ka bungbingbili, ⁶ akalya ndeke mutū yikaka-yikaka kabyenene na yigya kaki. ⁷ Kunzi upá ndeke obili wa benze na benze batū nibo bakisaga bongbinga basi kagya bunza na banakisa ibiba, na bibiso pa imoti na obili nino kosyigu ndeke. ⁸ Luki limoti, owonisila ndeke ngbuta kaki, kikigu ndeke no kumbu ka nibo bakamukanagigu, na nibo bamuya kagya linguu ko Kunzi, banabye pisi ya bunye aka. ⁹ Batū basi nibo bagyaga bunye, kapunga ka Bayuda se kuwa ka batū bi nibo bakegu Bayuda bigyogyisa ndeke, balya kumbu. ¹⁰ Luki limoti, Kunzi upá ndeke ibiba, bibiso na maziyo basi nibo bagyaga bunza, kapunga ka Bayuda adwe ka batū bi nibo bakegu Bayuda. ¹¹ A beyo, Kunzi kakogigu mumbanzu na mulili.

¹² Batū basi nibo bagyaga bunye kani bakibigu Mutuu ka Musa, bolumwaga ndeke kani Mutuu mi nimo kugyogyisigu. Luki limoti, basi nibo bakagya bunye ni bakaiba Mutuu ka Musa, Kunzi ako ndeke ngbanga kabu kabyenene na Mutuu mi nimo. ¹³ A beyo, kegu asi nibo bukanaga Mutuu bo ba bongbingbili ko misa ko Kunzi, luki limoti, nibo aka bo bagyaga Mutuu mi nimo. ¹⁴ Bevananza bayagogo bakegu ibu na Mutuu ka Musa. Luki limoti, bemoti-bemoti luga kabu bagyaga niyo aka yo Mutuu mi nimo abikyaga. Gutugu beyo bakegu mino na Mutuu mi nimo, bowonisilogo be bibagatu

nilo bokwononi kagya. ¹⁵ Bakowonisilo be nilo Mutuu apaga a lakikpiko ka mambengi kabu. Mambengi kabu akaiba likpumuka li nilo, gutugu tamanaga kabu aka usungulyagatu ko ngbingo wagogo, ngbingo wagogo umamalya. ¹⁶ Igyonosa ndeke beyo ka Lisyε nilo Kunzi ako ndeke mino ngbanga wa bodikidi ka bambanzu pisi ka Yeso-Kilisito, kabyenene na Mongoni Manza nimo nakabikyaga.

Bayuda na Mutuu

¹⁷ Se kuwa iwe, wimakaga be wa Muyuda, wigumyaga ka Mutuu ka Musa, wibibaga be wa mutuu ko Kunzi, ¹⁸ wibagatu nilo Kunzi apaga na Mutuu uwonisiloni kapunaga nilo okwononi, ¹⁹ wivaga abe mutuu yi nino ukpokyonisogo batuu bo kolobu ya mamomo na bungbanganya ka nibo ba ko biti, ²⁰ muwonisilo ka bongingi na ka bomiki bakekeke. A beyo, wakaiba binza be Mutuu uwonisiloni yimibo yasi na lingunu. ²¹ Eεε, iwe nino wakauwonisilo batuu bagogo, ko bulya tino yo wakegu mino kaiwonisilo iwe bamombukwana-daki yi? Iwe nino wakakuwa be wosoni kubaku, ko bulya tino yo wo mino kaibo? ²² Iwe nino wakabikya be mumbanzu kosyonitogu na muko ikani mbunya bengeni, ko bulya tino yo wo mino kagya beyo? Iwe nino humaya bokunzi gbali, ko bulya tino yo wo mino kaibo mukumbo ka bandabu ka bokunzi bi nibo? ²³ Wibibaga be wiba Mutuu ko Kunzi, luki limoti, waminaga Kunzi payaya ko pisi yibuno Mutuu kaki. ²⁴ A beyo, ikpikaga ka Mofiso

βε: «Βεvananza bayagogo bakatumbwa lino ko Kunzi ko bulya kunu.»

²⁵ A beyo, simuiso ika na izangiya iba wakagya Mutuu, luki limoti, wakobuno Mutuu, wika abe mutuu nino bakanakugu. ²⁶ Kika kani mutuu yi nino bakanakugu akagya Mutuu, Kunzi kaminigu abe kika kani bakoni ndi? ²⁷ Mutuu nino bakanakugu, luki limoti agyagatu Mutuu, ako ndeke ngbanga kaku, iwe nino wakobuna Mutuu, gutugu kika kani wibagatu Mutuu beyo bokpiko mino na gutugu kika kani bukoni ndi aka. ²⁸ A beyo, Muyuda walingunu kegua nino inisaga ka nzuyi aka na kegua nino binaga ipukuli ya simuiso ka nzuyi kaki. ²⁹ Luki limoti, Muyuda walingunu a nino wa ka limbengi, nino bako simuiso ka limbengi kaki, simuiso niso otukyoku pisi ka Limbengi-Lotu, ni kegua pisi ka Mutuu nino bokpikaga ndi ko mobiso. Muyuda yi nino Kunzi no abibaga, kegua bambanzu.

3

Batuu basi ba banye ko misa ko Kunzi

¹ Kaiko se kuwa Muyuda a na izangiya tino? Gutugu simuiso aka a na izangiya tino? ² Izangiya a yidingi ka bopisi bayasi. Kunzi uhukwilyo mbeyi ndi asi Bayuda aka likpumuka kaki. ³ Iki se kuwa? Kika kani bagogo luga kabu bakegua ndi bongbingbili, likpumuka li nilo ayikosatu Kunzi kasa bungbingbili kaki? ⁴ Kigyonosigu, gutugu iki yi aka! A bingbanganya be Kunzi abikyaga likpumuka la lingunu, kika gutugu kani batuu basi ba na kuboboku,

mudɔngɔni beyɔ Mobiso ko Kunzi abikya mino be:

«Kunziooo, bumibi be wa wongbingbili ka mɔnzina kaka,
gutugu bakusungulya ni ngbanga kogwigu na iwe.»

⁵ Luki limoti, kika kani bunye nibɔ tagyaga owonisilini bingbanganya bungbingbili ko Kunzi, tabikya kuwa buni? Takwananatu kabikya ambe Kunzi kegɔ ngbingbili kye atipaga azabu? (Nakanzina abe mambanzu).

⁶ Kigyonosigu, gutugu iki yi aka! Kye kika kani Kunzi kegɔ ngbingbili, ako ngbanga wa obili liki?

⁷ Luki limoti, kika kani bɔngɔ kami akowonisilo lingunu ko Kunzi bingbanganya na kowonisilo ibiba kaki, ko bulya iki se kuwa yo bo mino kebisa na ngbanga abe mutɔ wa bunye?

⁸ Ko bulya iki takabikyigu mino be: «Togyini bunye iba bunza ipupisi mino?» Batɔ bagɔɔ, ka lingunu, bakesbukulyaga likpumuka, banabikya be imi no nanzinaga beyɔ. Batɔ bi nibɔ, Kunzi ubisatu ndeke na ngbanga na bokwononi beyɔ.

⁹ Iki se kuwa? Ibusu Bayuda, tukitogi bengeni na iki? Haaa, gutugu no luki limoti aka! Nowonisilini bi ambe batɔ basi, kapunga ka Bayuda adwe ka batɔ nibɔ bakegɔ Bayuda ba basi asi ka bunye aka. ¹⁰ A mudɔngɔni beyɔ Mobiso ko Kunzi abikya mino be:

«Kegɔ na mutɔ wa bungbingbili gutugu bemoti aka.

- 11 Kegu gutugu na mutu bemoti nino mutombisyo likpamuka,
 kegu gutugu na mutu bemoti aka nino akakisa Kunzi. 12 Batu basi bapilyoni Kunzi mugongu, basi bobungogoni.
 Kegu na mutu bemoti nino akagya likpamuka lanza, gutugu bemoti aka.
- 13 Muyu kabu a abe mbuku niyo ikaga bikpo, masasu kabu a nimo ma kuboboku, munzina nimo opupaga ka noku kabu a abe lingangi la nzuka,
- 14 noku kabu a itumo na mogbongoni na munzina manyenyey.
- 15 Magu kabu a bipoli-poli kaina kaugbukumisyo bambanzu,
- 16 basaga pa yiputikana na kumbu ka bapa bayasi nibayo bakitanaga mino,
- 17 bakibigu ibu pisi ya maziyo.
- 18 Bakegu ibu na kubangaku ko Kunzi gutugu iki yi aka.»
- 19 Wina se, tibagatu ambe masi nimo Mutuu abikyaga, abikyaga ko bulya ka nibo ba kusili wa Mutuu. Kuwa wa go wa, kigigu na mutu bemoti nino akwanana koukwa munoku kaikisilya bungbingbili kaki, iba batu basi ba obili bogulyi ka mukumbu ko Kunzi. 20 Kinili, kegu na mumbanzu gutugu bemoti nino inisana ndeke na bungbingbili ko misa ko Kunzi ko bulya yigya Mutuu. A beyo, Mutuu amibisaga imu mumbanzu bunye kaki aka.

Baya aitisogo mumbanzu ngbigbili ko misa ko Kunzi

²¹ Luki limoti mbiya wanu, Kunzi owonisiloni kuwa beyo atiitisaga mino bongbingbili ko misa kaki kani kegū pisi kagya Mutuu. Bakitabu baya Mutuu na nibayo ka bogyalandu obikyoni ndi likpumuka li nibo be: ²² Kunzi uitisaga bambanzu kaiko bongbingbili ko misa kaki pisi kabailya Yeso-Kilisito. Agyaga beyo ka batu basi nibo babailyaga, kye yigbananaga kegū bata luga kabu, ²³ basi bogyoni bunye, bazanga kuwa ibiba ko Kunzi. ²⁴ Luki limoti, Kunzi pisi ka iziyo kaki, uitisoni bambanzu ngbingbili ko misa kaki pisi ka Yeso-Kilisito nino ukulaga ka bunye bi nibo. ²⁵ Kunzi apa ndi abe apee, kye pisi ka kukwaku kaki, bambanzu bi nibo babailya binisoni na mupilya. Kunzi agya ndi beyo kowonisilo bungbingbili kaki. Ka bundeli ndi, ko bulya limbengi linda kaki, kupagu ndi bambanzu azabu ko bulya bunye kabu. ²⁶ Luki limoti, mbiya yi nimu, akowonisilo bungbingbili kaki kye iki wongbingbili na kauikoso basi nibo babailya Yeso kaiko batu bo ngbingbili.

²⁷ Yeki a beyo, pisi ya kibiba a tu bata? Haaa, gutugu iki yi aka! Ko bulya iki? Ko bulyo yigya Mutuu? Haaa. Luki limoti, ko bulya baya. ²⁸ A beyo, takaiba ambe mumbanzu kuitagigu wongbingbili ko misa ko Kunzi ko pisi yigya Mutuu, luki limoti ko bulya baya. ²⁹ Kunzi a se kuwa Kunzi ka Bayuda aka? Kegū goni Kunzi ka bevananza bayagogo? A beyo, a goni Kunzi ka bevananza bayagogo, ³⁰ kye Kunzi a bemoti aka, uitiso ndeke batu basi bongbingbili ko misa kaki pisi ka baya aka, iki Muyuda abe kegū Muyuda.

³¹ Yeki a beyo, toyopisaga se kuwa Mutuu ko bulya baya? Haaa, luki limoti, tokwononi kapá ibiba ka Mutuu.

4

Likingyosi ka Abalahamu

¹ Tabikyí se kuwa buní ko bulya ka titosu beyo ka Abalahamu? Iki yo inisana ndi na iyu? ² Kika ndi ni Kunzi aitisa ndi Abalahamu ngbingbili pisi ka yigya kaki, Abalahamu akwananatu ndi kaibiba. Luki limoti, kakwananigu kaibiba ko misa ko Kunzi. ³ A beyo, Mobiso ko Kunzi abikyaga be: «Abalahamu abalya ndi Kunzi, kinili Kunzi ava ndi abe mutú wongbingbili ko bulya baya kaki.» ⁴ Múgya-ligubo inisanagatu na mukalya kaki, mukalya mi nimo kegú abe luki nilo bapága ka iziyo, luki limoti a nilo okwononi be bapító aka. ⁵ Wina se, mutú yi nino kagyagigu ligubo, luki limoti, abailya Kunzi nino aitisogo mutú wanye kaiko wongbingbili, Kunzi aitisagatu mutú yi nino mutú wongbingbili pisi ka baya kaki. ⁶ A begeyo ngama Daudi anzina ndi mino ko bulya bunza ka mutú nino Kunzi avaga abe mutú wongbingbili kani kondigu yigya kaki be:

⁷ «Igyagya ka batú nibo Kunzi upilyaga yigya yanye kabú,
olimaga bunye kabú!

⁸ Igyagya ka mutú nino Mombukwono-dosu katangagigu bata bunye kaki.»

4:3 4:3 Wanda ka Mupanganagi 15:6.
Mambu 32:1-2.

4:8 4:8 Wanda ka

⁹ Igyagya yi niyo a asi ko bulya ka batu bi nibo aka bo buko, ikani a tu goni ka nibo bakukogu? A beyo, tobikyi bi ambe: «Kunzi ava ndi Abalahamu abe mutu wongbingbili ko bulya baya kaki.» ¹⁰ Likpumuka li nilo igyonosa ndi ngbingo tino? A ndi kambwa wa simuiso ka Abalahamu ikani kumbuso yi? A ndi kambwa, kegum kumbuso yi. ¹¹ Bako ndi Abalahamu kumbuso, simuiso kaki a ndi abe likingyosi: likingyosi li nilo a ndi kowonisilo be Kunzi ava ndi abe mutu wongbingbili ko bulya baya kaki kani bakanakugu gutugu. Kinili, Abalahamu iita kuwa abaki batu basi nibo babayaga kani bakanukugu. Batu bi nibo, Kunzi uvaga abe batu bongbingbili. ¹² A goni abaki batu nibo buko, kegum nibo bigumya asi ka simuiso aka, luki limoti nibo babyege likingyosi ka obosu beyo ka Abalahamu. Iyi abaya ndi kani bakanakugu.

Agume ko Kunzi a ka batu basi nibo babaya

¹³ Kunzi apa ndi Abalahamu na livanza kaki agume be ibu bo balya ndeke obili. Kunzi kapagu ndi Abalahamu agume yi nino kye agya ndi Mutuu, luki limoti a kye Kunzi amina ndi mutu wongbingbili ko bulya baya kaki. ¹⁴ A beyo, kika kani batu nibo bagyaga Mutuu aka bo bakwanana kaiko na makpumuka nimo bawanyaga ndi, baya iko neki ndi payaya, agume ko Kunzi kikigu neki ndi na izangiya begeyo. ¹⁵ A beyo, Mutuu alikyaga ngbuta ko Kunzi. Luki limoti, Mutuu kiki, bakobunigu begeyo.

16 Kinili agume ipá ndi ko bulya baya be kye iki apee wa iziyo ninɔ Kunzi apá. Na goni iki mukwanana ka bevananza ka Abalahamu bayasi, kegũ asi ka niɔ bagyaga Mutuu aka, luki limoti a goni ka niɔ babayaga beyo Abalahamu ninɔ obosu basi abaya ndi mino. 17 A mufongoni begyo Mobiso Motu abikya mino be: «Nuitisoni abaki bevananza bayidingi.» A obosu kambwa ko Kunzi ninɔ abaya ndi. A Kunzi ninɔ obililisaga bamanda, agya nilo kanigyonosigu ndi. 18 Abalahamu a ndi na mutamanagi kainisoniso na nilo kakwananigu ndi bata kaiko na mutamanagi mi. Abaya ndi, iita kuwa ndi «abaki bevananza bayidingi» mufongoni beyo Kunzi abikya ndi mino be: «Livananza kaku ika ndeke lidingi.» 19 A kuwa ndi na byanga buwobi kadwe miya yimoti. Baya kaki kadikagagu ndi gutugu beyo a ndi mino kaina be nzuyi kaki a kuwa yakupo. A ndi goni kaina be Sala kakwananigu ndi bata kabukuta. 20 Kasananagu ndi na baya kaki. Kegũ ndi na botumo ka agume ninɔ Kunzi apá ndi. Luki limoti, baya yi niyo apá ndi ngu, abibisa ndi Kunzi. 21 A ndi kaiba binza-binza be Kunzi a goni no ngu yasi kotulyoso nilo awanyaga ndi. 22 Kinili, Kunzi amina ndi be a mutũ wongbingbili. 23 Luki limoti, likpamaka nilo be «Kunzi amina ndi be a mutũ wongbingbili» kikipikagagu ndi ko bulya kaki mukaka aka. 24 Ikipikaga ndi goni ko bulya kusu yi niɔ tokwononi kaiko batũ bongbingbili, ifusu niɔ tabaya Kunzi ninɔ apupisa ndi Mombukwono-

---

4:17 4:17 Wanda ka Mupanganagi 17:5. 4:18 4:18 Wanda ka Mupanganagi 15:5.

dosu Yeso ka mbuku. ²⁵ Kunzi asuta ndi ka kukwaku ko bulya bunye kusu, apupisa ndi ka mbuku kye tiki bongbingbili.

5

Yukanana kusu no Kunzi pisi ka Yeso

¹ Kinili, tiitoni bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka baya kusu. Mbiya wanu, ta kuwa na maziyo pa imoti no Kunzi pisi ka Mombukwondosu Yeso-Kilisito. ² Tinisana na bunza bi nibo pisi ku kaki na ko pisi ya baya. Ta kuwa mbiya wanu bakisulyo ka bunza bi nibo. Ta na magyagya ko bulya mutamanagi mi nimo ta na imu kaiko ka ibiba ko Kunzi. ³ Na bata, togwaga magyagya gutugu kani takaigyogyiso aka, kye tibagatu ambe igyogyiso apaga limbengi linda, ⁴ limbengi linda apaga kibyo, kibyo apaga mutamanagi. ⁵ Mutamanagi mi nimo katisagigu kayitambya payaya. A beyo, Kunzi otumisoni mambengi kusu na sipananiso kaki pisi ka Limbengi-Lotu nilo atipa.

⁶ A beyo, ko ngbingo yi nino takegu ndi mino ibusu no ngu, Kilisito ukwilyaga ndi batu banye ko ngbingo yi nino Kunzi abisa ndi. ⁷ A yapupu kakwilyogo mutu wongbingbili. Yagogo, mumbanzu akwananatu kaiko wakitulya kakwilyogo mutu wanza. ⁸ Luki limoti, Kunzi atiwonisila bingbanganya beyo atipaga mino kugebe: Kilisito atikwilyaga mbeyi ndi kani ta asi batu banye aka. ⁹ Pisi ka kukwaku kaki, tinisononi bongbingbili ko misa ko Kunzi, akowonisila be atihukusaga ndeke ka ngbuta

ko Kunzi. ¹⁰ Ta ndi bomuyoniso ko Kunzi, luki limoti atipá kúwa ndi yúkanana na iyi pisi ka kukwakú ko Mikaki. Yeki tinisononi na yúkanana na iyi, tahukaga kúwa ndeke pisi ka obili ko Mikaki. ¹¹ Kegu asi niyo aka yo, togwaga magyagya ko Kunzi ko bulya ka Mombukwonodosu Yeso-Kilisito nino atihukulya pisi mbiya wanu kaukanana no Kunzi.

Adamu na Kilisito

¹² Bunye ogulya ndi ka obili ko bulya ka mutú bemoti, bunye bi nibo ogulyisoku kúwa ndi kukwakú. Kinili, kukwakú kwi nikwo udfagba kúwa batú basi kye batú basi bogyoni bunye. ¹³ A beyo, kambwa wa Mutuu, bunye a kúwa ndi ka obili aka. Luki limoti, yeki Mutuu kegu mbeyi ndi imu, Kunzi kandagigu ndi goni bulyo bunye. ¹⁴ Luki limoti, katukya ko ngbingo ka Adamu kadwe ka nino ka Musa, kukwakú a ndi kugu ka batú basi, gutugu nibo aka bo bakagyagu ndi bunye abe Adamu nino obuna ndi Mutuu ko Kunzi.

Adamu a ndi likingyosi ka mutú yi nino a ndi kodoku. ¹⁵ Luki limoti, bunye ka Adamu kegu mudongoni na apepe nino Kunzi apa ndi ka iziyo. A beyo, batú budingi bolumwaga ndi ko bulya bunye ka mutú bemoti, luki limoti iziyo ko Kunzi a yidingi kuge na apepe nino apa ndi ka iziyo ka batú budingi, pisi ka mutú bemoti nino ina be Yeso-Kilisito. ¹⁶ Masolo ma apepe nino Kunzi apa a di na bunye ka mutú bemoti. A beyo, ngbanga nino ogwa ndi na mutú bemoti apa kúwa mungimbo. Luki limoti, nilo Kunzi apa ka iziyo kumbusa wa bunye budingi ka bambanzu

lo uitiso bongbingbili ko misa kaki. ¹⁷ A beyo, kika kani kukwaku inisana ndi no ngu a ko bulya bunye ka mutu bemoti, a ko bulya ka mutu bemoti yi nino. Luki limoti, bambanzu binisononi kawa na mukumbo mudingi kugbe pisi ka Yeso-Kilisito iyi mukaka. Batu basi nibo Kunzi upa iziyo yidingi, uitiso bongbingbili, bika ndeke na obili, balya ndeke bungama pisi ka mutu bemoti yi nino, Yeso-Kilisito.

¹⁸ Kinili, bunye ka mutu bemoti umakya ndi batu basi ka mungimbo. A mufongoni begoyo yigya ya bungbingbili ka mutu bemoti ukulaga ndi mino batu basi ka mungimbo, upa obili. ¹⁹ A beyo, ko bulya mu mapu ka mutu bemoti, ambaza mudingi ka bambanzu ogulya ndi ka bunye. A begoyo, pisi ka mutu bemoti nino amakana ndi Kunzi, ambaza mudingi ka bambanzu iita ndi wongbingbili ko misa ko Kunzi.

²⁰ Niyo Mutuu odoku, bunye obwo. Luki limoti, ku bunye obwo mino, iziyo ko Kunzi obwo kawa bata iyu kugbe goni. ²¹ Kinili, begoyo bunye owonisila ndi mino ngu kaki pisi ka kukwaku, a begoyo iziyo ko Kunzi owonisila ndi mino ngu kaki pisi ka bungbingbili katiguliso ka obili wa benze na benze, pisi ka Mombukwonodosu beyo ka Yeso-Kilisito.

6

Kokwo ka nilo ondi bunye na kaiko na obili pa imoti na Kilisito

¹ Tabikya se kawa buni? Tokwononi kaidukulogo kagya bunye bisele-sele be kye iziyo ko

Kunzi isisilogi kobwo? ² Haaa, gutugũ iki yi aka! ka nilo ondi bunye, ta kũwa ibusu abe bamanda, takwanana bata kaidukulogo kaiko ka bunye liki? ³ Makibigũ ambe pisi ka ibatiso, tamatikana na Yeso-Kilisito na goni ko pisi yi niyo, tamatikana na ibu ka kukwakũ kaki? ⁴ Begeyo, pisi ka ibatiso, batilumboni pa imoti na ibu kye tamatikani na ibu ka kukwakũ kaki, iba begeyo Kilisito opupa ndi mino ka mbũkũ pisi ko ngu ya ibiba ka Baba, ibusu tiki kũwa na obili wambiya.

⁵ A beyo, tomotikononi na ibu pisi ka kukwakũ begeyo okwa ndi mino. Kũwa wa go wa, tamatikana ndeke goni na ibu begeyo ko pisi yipupa ka mbũkũ. ⁶ Takaiba binza ambe babongilogoni ndi obili nino kusu wandeli pa imoti na Kilisito ka musalaba, kye nzayi kusu ya bunye okwi, iba takikonitogu bata bosunzu ba bunye. ⁷ A beyo, mumbanzũ kokwo, iba okulikonogini ka bunye. ⁸ Kika kani tokwoni pa imoti na Kilisito, ta na baya ambe tika ndeke pa imoti na ibu goni. ⁹ A beyo, takaiba binza ambe wa aka wa Kilisito opupa ndi mino ka mbũkũ, kokwigũ ndeke bata: kukwakũ kandungulyagigũ ndeke bata. ¹⁰ Ka nilo ondi bunye, okwa ndi ka nganga imoti aka, luki limoti, a kũwa na obili mbiya wanũ ko bulya ko Kunzi. ¹¹ Kũwa goni, ibunu wivoni abe makika bamanda ka nilo ondi bunye, abe obili kunu a ko bulya ko Kunzi pisi ka matikana kunu na Yeso-Kilisito.

¹² Mbiya wanũ, bunye kondungulyogonitogu bata nzayi niyo kunu ya litombũ yo bekye wikoni kagya musasa mi. ¹³ Makosonitogu bata pa ya

nzūyi kunu gutūgū yimoti aka kogugubyo būnyε abε pisi yīgya likpāmuka nīlō kεgū lo ngbingbili. Luki limoti, wipóni ibunu bamombukwanadonu bi ko Kunzi abε batū nībō bozuzukoku ka kukwakū. Wipóni nzūyi kunu yasi kagugubyo Kunzi abε pisi yīgya likpāmuka lo ngbingbili. ¹⁴ A bεyō, būnyε kamūndungūlyagigū bata kyε makegū bata kusili wa Mūtūū, luki limoti, ma kūwa kusili wa iziyo ko Kunzi.

Bosunzu ba bungbingbili

¹⁵ Iki se kūwa bata? Tagyi būnyε kyε ta kεgū bata kusili wa Mūtūū, luki limoti kyε ta kūwa kusili wa iziyo ko Kunzi? Haaa, gutūgū iki yi aka! ¹⁶ Makaiba binza ambε makipá ka ligubo ka mūtū wagōgō pisi kagya Mūtūū kaki, miita kūwa bosunzu ka mombukwono-donu yi ninō makagya Mūtūū kaki nō. Ikani mika bosunzu ba būnyε nībō atikaga ka kukwakū, ikani mika kamūkana Kunzi ninō atikaga ka ōbīli wongbingbili. ¹⁷ Kunzi avi ibiba! Ma ndi ka būndēli bosunzu ba būnyε. Luki limoti, mbiya wanū, ma kūwa kagya na limbengi limoti muwonisilo ninō bamupá ndi. ¹⁸ Mokulikonogoni ndi ka būnyε, miita kūwa bosunzu ba bungbingbili. ¹⁹ Nakanzina abε mumbanzū ko bulya nzūyi ya būpō niyo mibūkuta nōyū. A bεyō, kambwa, ma ndi kani mipini basi abε bosunzu kagya likpāmuka la mūsūgū, na nīlō lanyε kadīiso Kunzi. Mbiya wanū, a mūdōngōni bεgεyō, wipóni kūwa basi abε bosunzu kogugubyo bungbingbili iba ōbīli kunu iki bitu.

²⁰ Ngbingo yi ninɔ ma ndi mino bosunzu ba bunye, bungbingbili kegɛ ndi no ngu kugɛ kunu. ²¹ Minisana ndi na izangiya tino kagya makpɛmɛka nimɔ mo mino no suni mbiya wanɛ? A beyɔ, mulibo ma yigya yi niyɔ ni kukwakɛ! ²² Luki limoti, mbiya wanɛ, mokulikono-goni ka bunye, ma kɛwa bosunzu ko Kunzi. Ma kɛwa na izangiya kyɛ a kɛwa kabubiso ɔbili kunu, na ka mulibo, minisana ndeke na ɔbili wa benze na benze. ²³ A beyɔ, makalya ma bunye ni kukwakɛ. Luki limoti, nilɔ Kunzi apága ka iziyɔ ni ɔbili wa benze na benze pisi ka matikana na Yeso-Kilisito, Mombukwono-dosu.

7

Kaiko bukúlikanaga ka busunzu ba Mɛtɛɛ

¹ Bamamaki, makaiba bingbanganya nilɔ nakamɛbikya kyɛ mibagatɛ Mɛtɛɛ, mumbanzɛ ikaga kusili wa Mɛtɛɛ ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ a mbeyi mino na ɔbili. ² Likingyosi a bɛ, muko wo vononi ninɔ ikaga wakikpikila na Mɛtɛɛ ka ɔbili kaki na mbɛnyaki ko ngbingo yi ninɔ mulukɛ a mbeyi mino ka mɛ aka. Luki limoti, mulukɛ kokwo, iba muko okulikonogini ka Mɛtɛɛ mi nimɔ ikaga ndi mino wakikpila na iyi mɔ. ³ Kika kani muko ovyini bata ni mbɛnyaki a mbeyi ka mɛ aka, sabikya bɛ ogyi bilya. Luki limoti, mbɛnyaki kokwo iba okulikonogini ka Mɛtɛɛ mi nimɔ a ndi mino wakikpikila. Kavyɛ, bakabikyigɛ bata bɛ ogyi bilya. ⁴ Bamamaki, a mɛɔngɔni bɛgeyɔ ko bulya kunu, ibunu mokwoni ka nilɔ ondi Mɛtɛɛ

pisi kamatikana na nzūyi ka Kilisito. Kinili, ifunu ma kŭwa mukumbo ka mutũ wagogo, ninũ bapupisa ndi ka mbũkũ kye tabũkutĩyi Kunzi masolo nimũ okwononi. ⁵ A beyo, wa tikaga ndi mino tanabye yigya ya nzūyi, musasa manye nimũ ikaga ndi pisi ka Mutũũ agyaga ndi ligubo ka nzūyi kusu yasi, anabũkũta masolo, masolo mi nimũ atitika ka kukwakũ. ⁶ Luki limoti, mbiya wanũ, tokulikonogoni kũwa ka Mutũũ mi nimũ. A beyo, tiitoni kũwa abe bamanda kabyenene na likpũmũka li nilo a ndi na ifusu likpikĩla lo. Kinili, takwanana kũwa kagugubyo Kunzi na yigya yambiya pisi ka Limbengi-Lotu, kani kegũ bata na yigya yandeli beyo ikpikaga mino ka Mutũũ.

Ligubo la Mutũũ

⁷ Tabikya se kũwa bunĩ? Mutũũ ni bunye? Haaa! Gũtũgũ iki aka. Luki limoti, Mutũũ mo emibisa ndi be bunye ni iki. A beyo, nakakwananĩgũ ndi kaiba ambe kaiko na musasa ko luki ka bengeni ni iki, kika ndi kani Mutũũ kabikyagũ be: «Wakikonitogũ na musasa ko luki ka bengeni.» ⁸ Bunye inisana ndi na ngala katũkya ka mutũũ, abũkũta kũwa mobi masi ma musasa manye kusũ ka imi. A beyo, Mutũũ kiki, bunye kigũ begyũ. ⁹ Ka bundeli ndi, wa Mutũũ kegũ ndi mino, na ndi mubisi, luki limoti wa mutũũ odoku mino, bunye ipupiso, ¹⁰ imi nokwo. Kinili, mutũũ nimũ akwanana ndi ketika kaiko na obili, etika kũwa ndi ka

kukwaku. ¹¹ A beyo, bunye inisana ndi no pisi katukya ka mutuu, ebo, emwisiso.

¹² Kinili, Mutuu a imu motu, makpumuka nimo atumbulaga a motu, mongbingbili na manza.

¹³ Kika kuwa beyo, luki lanza li nilo akwananatu bata kemwisiso? Haaa! Gutugu iki yi aka. Luki limoti, bunye ava ndi luki lanza li nilo, emwo. Ko pisi yi niyo, mutuu ewonisila ndi bingbanganya be bunye kegu luki lanza. Kinili, bunye itikitilaga kuwa ndi mino kaiko bunye aka lingunu.

Bunye undungulyogoni bambanzu

¹⁴ A beyo, tibagatu ambe Mutuu andaga obili wa limbengi, luki limoti, imi na na nzuyi ya bupo, begoboni abe musunzu ka bunye. ¹⁵ A limbanga! Nakegu kotombisyo nilo nakagya! Nilo nakapa, nakegu kagya ilu, luki limoti, nilo nakamuya, ilu lo nakagya. ¹⁶ Kika kani nakagya nilo nakegu kapa, isi yi be nibini ambe Mutuu a manza. ¹⁷ Kinili, kegu bata imi no nakagya nilo, luki limoti a bunye nibo a kuso kami. ¹⁸ Nakaiba ambe likpumuka lanza kikogigu kuso kami, imi mutuu wa nzuyi ya bupo. A beyo, na na musasa kagya bunza, luki limoti ngu yigya kegu. ¹⁹ A beyo, bunza nibo nakapa kagya, nakegu kagya, luki limoti bunye nibo nakegu kapa kagya, ibu bo nakagya. ²⁰ Nakiko kagya nilo nakegu kapa, kegu bata imi no nakagya beyo, luki limoti a bunye nibo a kuso kami.

²¹ Kinili, nondungi ambe igyonosogo na imi be: niyo napaga kagya bunza, asi bunye aka bo ipupisogo kambwa kami. ²² Kuso wa limbengi kami bikpe, nogwaga magyagya na Mutuu ko

Kunzi. ²³ Luki limoti, na bata kaina ka nzuyi kami yasi mutuu magogo nimo akabumana na mutuu nimo tamanaga kami apaga. Mutuu mi nimo ebiso musunzu wa Mutuu ma bunye nimo a kuso kami. ²⁴ Hebe! Ambe kumbu a yidingi na imi eee! Wani se no ekulaga ka nzuyi yi ni yina aketika ka kukwaku yina? ²⁵ Kunzi avi ibiba pisi ka Yeso-Kilisito nimo Muhukuso kusu!

Kinili, na musunzu wa Mutuu ko Kunzi ko pisi ya yimibo kami, luki limoti, ko pisi ya nzuyi ya bupo, na musunzu wa bunye.

8

Kaiko na obili pisi ka Limbengi ko Kunzi

¹ Kwa wa go wa, mungimbo kegu bata kugu ka batu nibo ba bumatikana na Yeso-Kilisito. ² A beyo, mutuu ma Limbengi-Lotu nimo apaga obili ka mutuu nimo amatikana na Yeso-Kilisito, ukulogoni ka mutuu ma bunye na kukwaku. ³ Kunzi otulyosa ndi nilo Mutuu kakwananigu ndi kagya kye bupo ba nzuyi odokusoku ndi Mutuu mi nimo bipoli. Ko bulyo yitamba bunye, Kunzi ako ndi ngbanga wa bunye nibo ikaga ka nzuyi pisi katikoku Mikaki bikpe. Miki yi nimo ibukuta ndi na nzuyi abe nzuyi ka batu ba bunye. ⁴ Kunzi agya ndi beyo kye obili kusu iki mudongoni beyo Mutuu abikyaga mino. Kwa wa go wa, kegu bata yigya ya nzuyi yo ika katikpkyoniso, luki limoti niyo ya Limbengi-Lotu. ⁵ A beyo, batu nibo babyege musasa ma nzuyi, tamanaga kabu ikaga ka likpumuka li nilo aka lo. Luki limoti, nibo babyege musasa ma Limbengi-Lotu, tamanaga kabu ikaga goni ka likpumuka li nilo aka lo.

⁶ Wina se, tamanaga ya musasa ma nzuyi atikaga ka kukwaku, luki limoti, niyo ya Limbengi-Lotu atikaga ka obili na maziyo. ⁷ Batu nibo basye limbengi ka musasa ma nzuyi ba bomuyoniso ko Kunzi. Bakagyagigu bata mutuu ko Kunzi, bakakwananigu gutugu kagya yi aka. ⁸ Batu nibo babyege musasa ma nzuyi bakakwananigu kaponoso Kunzi.

⁹ Wina se, ibunu makabyegigu bata musasa ma nzuyi, luki limoti, mabyege kuwa musasa ma Limbengi-Lotu, kye Limbengi ko Kunzi a kuso kunu. Mambanzu kiki na Limbengi ka Kilisito, iba kegū mutū kaki. ¹⁰ Kika kani Kilisito a kuso kunu, gutugu nzuyi kunu kokwo ko bulya likpamuka la bunye, Limbengi-Lotu amupātu obili, kye Kunzi amuitisoni bongbingbili. ¹¹ Kika kani Limbengi ko Kunzi nino apupisa ndi Yeso ka mbuku a kuso kunu, Kunzi nino apupisa ndi Kilisito ka mbuku, amupātu goni obili ka nzuyi kunu ya kukwaku. Amupá obili yi nino pisi ka Limbengi kaki nilo ikaga kuso kunu.

¹² Kinili, bamamaki, ta na lubu, luki limoti kegū lubu wa nzuyi be kye tiki kagya musasa mi. ¹³ A beyo, makika kabye likpamuka la nzuyi, mokwatū. Luki limoti, makamwo yigya yanye ya nzuyi pisi ka Limbengi-Lotu, mikatu na obili. ¹⁴ Batu basi nibo Limbengi ko Kunzi ukpkyonisogo, ba bomiko Kunzi. ¹⁵ A beyo, Limbengi nilo miniso nolu, kegū limbengi la busunzu, kamutumisa bata na kubangaku. Luki limoti, a Limbengi-Lotu nilo amuitiso bomiko Kunzi, atikpamya kamaka Kunzi na liya lapu be:

«Aba! Baba!» ¹⁶ Limbengi ko Kunzi akatimibiso bingbanganya ka mambengi kusu be ta bomiko Kunzi. ¹⁷ Kika kani ta bomikaki, takwanana kuwa ndeke kalya lisimo nilo uwanyaga ndi batu kaki. Talya ndeke lisimo li nilo pa imoti na Kilisito. A beyo, takiko kaigyogyiso pa imoti na iba, togulya ndeke ka ibiba pa imoti na iba goni.

Ibiba niyo a ndeke kodoku

¹⁸ Nakaina ambe takakwananigu kokingyoso ibiba yi niyo a ndeke kodoku no kumbu niyo takalya mbiya wanu. ¹⁹ Makpamuka masi nimo Kunzi agya ndi, akabundaga na musasa kugbe ngbingo nino Kunzi uwonisila ndeke mino bomikaki bingbanganya. ²⁰ A beyo, makpamuka masi nimo Kunzi agya ndi ogulyoni kusili wa mutuu ma makpamuka ma payaya. Kegu makpamuka mi nimo mo apa ndi, luki limoti Kunzi no obisa ndi kusili wa mutuu mi nimo. Wina se, mutamanagi a be: ²¹ lisyé limoti, Kunzi akulagatu ndeke makpamuka masi nimo agya ndi ka busunzu ba mutuu mi nimo aputaga masi, kye ogulyi kuwa ka kulikanaga ya ibiba niyo ka bomiko Kunzi. ²² A beyo, takaiba ambe kadwe moni na bubwanu, makpamuka masi nimo Kunzi agya ndi akaigomisogo, animukana muzuzula abe muko yi nino muma ikaga kalya. ²³ Luki limoti, kegu asi makpamuka mi nimo aka mo. Gutugu ibusu aka nibo tinisa ndi na Limbengi-Lotu abe talu-talu wa aperse ko Kunzi, tikaga goni kaigomisogo ka mambengi kusu. Tikaga kabundila na musasa ambe Kunzi atiitisi bomikaki, atikulaga ka busunzu. ²⁴ A

βεγῶ, toukoni, luki limoti pisi ka mutamanagi aka. Wakika kaina nilo wakatamanaga, iba kegu bata mutamanagi mo. Mutu tino no obisaga mutamanagi ko luki nilo a kuwa kaina? ²⁵ Luki limoti, takika na mutamanagi ko luki nilo takegu kaina, isi yi be takabundilaga na limbengi linda.

²⁶ A mudongoni begeyo Limbengi-Lotu atisingyogo mino ka buru. A beyo, takibigu kalumba beyo okwononi mino. Luki limoti, Limbengi-Lotu bikpe lo atilumbilyaga ka yigama niyo mumbanzu kakwananigu kozukogo pisi ka manzina. ²⁷ Kunzi nino ibaga ka mambengi ka bambanzu, ibagatu nilo Limbengi-Lotu ikaga kapa kakunga. A beyo, Limbengi-Lotu ulumbilyaga batu ko Kunzi beyo Kunzi apaga mino.

²⁸ Takaiba binza ambe ka makpumuka masi, Kunzi agyilyaga bunza batu bi nibo baraga. A batu bi nibo umakaga ndi kabyenene beyo osisilya ndi mino. ²⁹ A beyo, batu nibo Kunzi upunaga ndi kambwa aka, ubisa goni ndi di kaika abe Mikaki. Kuwa wa go wa, Mikaki ika ndeke pata luga ka bamamaki budingi. ³⁰ Batu bi nibo Kunzi upunaga ndi kambwa aka bo, umakaga ndi ni iyi goni. Nibo umakaga ndi, uitisa ndi ni iyi goni bongbingbili. Na nibo uitisa ndi bongbingbili, upa ndi ni iyi goni ibiba kaki.

Budingi ba sipananiɔ ko Kunzi

³¹ Kabyenene na likpumuka li nili, tabikya kuwa bata bunu? Kunzi kika ka mutili kusu, wani kuwa bata no akwanana katiikyonilyo?

³² Iyi, kakyagu ndi kapá Mikaki, luki limoti

asuta ndi ka kukwaku ko bulya kusu basi. Atimimya kuwa bata liki makpumuaka masi pa imoti na Mikaki? ³³ Wani no akwanana kausungulya batu nibo Kunzi upanaga? Gutugu mutu bemoti aka! A beyo, Kunzi no uitisa batu bongbingbili. ³⁴ Wani kuwa no akwanana kaubiso na mangimbo? Gutugu mutu bemoti aka! A beyo, Yeso-Kilisito okwa ndi, na bata opupa ka mbaku, ikaga wakiko ka kumbanzikaniko ko Kunzi katilumbilya. ³⁵ Luki tino lo akwanana katigbonoso na sipananiso ka Kilisito? Ika se kumbu, ombombo, yigyogyiso, nza, yangya, lunga ikani kukwaku? ³⁶ Mudongoni beyo ikpikaga mino ka Mobiso ko Kunzi be:

«Bikaga kakisa masye masi katimwo ko bulya kaku,
banatigya abe bakondolo nibo bikaga kaina
kauko bingu.»

³⁷ Luki limoti, ka masi nimo ikaga katigya mo, tikaga botutungyo kugbe pisi ka nino atipa ndi. ³⁸ A beyo, nakaiba binza ambe likpumuaka gutugu limoti aka, kakwananigu katigbonoso na sipananiso ko Kunzi: iki kukwaku, obili, bamalaika, bangama, ngu, likpumuaka la masye mi nima ikani likpumuaka nilo okodoku, ³⁹ iki ngu ya kugu ikani niyo ya kusili, gutugu luki limoti aka nilo Kunzi agya ndi. Likpumuaka gutugu limoti aka kakwananigu katigbonoso na sipananiso niso Kunzi atiwonisila ndi kuso ka Yeso-Kilisito Mombukwono-dosu.

9

Kunzi na batu niḅo upunaga ndi

¹ Nakabikya lingunḅu kye na kusḅ ka Kilisito, nakeḅu kamḅḅ. Liyḅu kami la kusḅ niḅo Limbengi-Lotu okpokyonisogo, akemibiso bingbanganya be nakeḅu kabikya bḅngḅ.

² Nakalya kumbu yidingi pa imoti na yigyogyiso ka limbengi niyḅ keḅu na muliḅo. ³ A beyo, ko bulya livananza niḅo niḅukuta mino, napatḅ bi ambe Kunzi eḅbangi imi, nigbanana na Yeso-Kilisito ka pa kabḅ. ⁴ Iḅu ni Bezaleli. Kunzi uitisa ndi bomikaki, uwonilisa ndi ibiba kaki, akḅ ndi liwai na iḅu, upá ndi Mutḅu, uwonilisa ndi beyo okwononi mino kabibiso, upá ndi baḅume. ⁵ Ba ka livananza ka botitosu beyo ka Abalahamḅ, Isaka na Yakḅḅ. Kilisito iḅukuta ndi ḅḅni pisi ka nzḅyi ka livananza li niḅo ḅḅni lo, iyi ninḅ a kḅḅu wa masi, a Kunzi ninḅ wa ibiba ka benze na benze! A asi beyo aka yo.

⁶ Keḅu be kye aḅume ko Kunzi ogwa kḅwa ndi payaya. A beyo, keḅu batḅ basi niḅḅ ḅopupa ka livananza ka Bezaleli ḅḅ ba Bezaleli ba lingunḅ, ⁷ batḅ niḅḅ ḅopupa ka livananza ka Abalahamḅ ba keḅu basi bomikaki ba lingunḅ. A beyo, Kunzi abikya ndi Abalahamḅ be: «Nupá ndeke bomiki niḅḅ nḅwanyaga ndi pisi ka Isaka.» ⁸ Isi yi be, bomiko Kunzi ba lingunḅ keḅu niḅḅ biḅukuta ko pisi ya nzḅyi, luki limoti, a asi niḅḅ aka ḅḅ biḅukuta pisi ka aḅume. ⁹ A beyo, aḅume yi a ndi be: «Nodoku ndeke ko ngbingo yi nimḅna ḅḅni mḅ, Sala ika ndeke kanḅ abukutini miki

muluku yi.» ¹⁰ Kegu asi niyo aka yo, Libika ubukuta ndi bomiki baluku bi baba ibu na titosu beyo ka Isaka. ¹¹⁻¹² Bomiki bi nibo bakegu ndi mbeyi bakibukuta, kani bakanogyigu gutugu bunza aka ikani bunye, Kunzi abikya ndi Libika ko ngbingo yi ninu aka no be: «Putu agugubyaga ndeke miki.» Agya ndi beyo kye otulyosi nilo a ndi ni obungusyogini kambwa. A beyo, Kunzi kupunagigu bambanzu kanda yigya kabu, luki limoti, lipupuna kaki abyeneneye na molikoni kaki ku kabu. ¹³ Mufongoni begyo ikpikaga mino be:

«Napa ndi Yakobo, luki limoti namuya Esau.»

¹⁴ Tabikya se kuwa bata buni? Ambe Kunzi kegu wongbingbili? A wongbingbili! ¹⁵ A beyo, abikya ndi Musa be: «Nika ndeke no kumbu ka mutu ninu napa kaminyila kumbu, nagyila ndeke bunza ninu napa kagyila bunza.» ¹⁶ A beyo, bunza ko Kunzi kandagigu nilo mumbanzu apaga, ikani kekele kaki, luki limoti likpumaka li nilo andi asi Kunzi aka mombukwana kumbu. ¹⁷ Kusu wa Mobiso Motu, Kunzi abikya ndi ngama wa Misili be: «Nupa ndi bungama kye nowonisili ngu kami pisi ku kaku na litombu lasi iba lino kami.» ¹⁸ Kinili, Kunzi ikaga na kumbu ka ninu apaga kaminyila kumbu, otiwoso limbengi ka ninu apaga katiwoso limbengi.

Ngbata no kumbu ko Kunzi

9:9 9:9 Wanda ka Mupanganagi 18:10, 14. **9:11-12** 9:11-12 Wanda ka Mupanganagi 25:23. **9:13** 9:13 Wanda ka Malaki 1:2-3. **9:15** 9:15 Wanda ko Pupo 33:19. **9:17** 9:17 Wanda ko Pupo 9:16.

19 Wɛbikyatu yagogo ɔe: «Kika neki ni a ɔeyo, ko bulya tino yo Kunzi o mino kauyoyiso ɔambanzu? A ɔeyo, wani no akwanana kagya ɔongoso na nilo akapa?» 20 Luki limoti, iwe mutu tino se kuwa no wakwanana kagya ɔongoso no Kunzi? Mbike ya tukuto akwananatu kamuusa muluka-ɔambike ɔe: «Weluka ndi bene ko bulya iki?» 21 Muluka ɔambike akwanana kagya na tukuto ɔeyo aka yo opo mino: akwanana kaluka na mubungu ma tukuto mimoti, mbike ya ligabu lapu ikani niyo ya ligabu kusili.

22 A mufongoni ɔegoyo ka niyo Kunzi agya ndi. Apa ndi kowonisilo ngbuta kaki na kaibisikoso ngu kaki. Luki limoti, ubundilya ndi na limbengi linda, ɔambanzu nibo ngbuta kaki akwanana ndi kauipo na nibo ɔakwanana ndi kogulya ka mungimbo.

23 Apatu ndi goni kowonisilo ibiba kaki yidingi ka batu ɔagogo nibo a na ibu no kumbu. Ubungusyaga ndi batu bi nibo kambwa aka kogulya ka ibiba kaki. 24 Batu bi nibo ni ibusu. Katimakagagu ndi asi ibusu aka luga ka Bayuda, luki limoti luga ka batu bi nibo ɔakegu Bayuda goni. 25 A nilo Kunzi abikya ndi mufongoni ɔeyo ikpikaga mino ka kitabu ka mugyalandu Jisa ɔe: «Batu bi nibo ɔakegu ndi batu kami, numaka ndeke ambe batu kami, batu nibo nakupagigu ndi, numaka kuwa ndeke ambe batu kami ɔupaka.

26 Ka pa niyo ɔubikya ndi mino ɔe:
<Makegu batu kami,>

bumaka ndeke batu bi nibo be bomiko Kunzi
nino apaga obili.»

²⁷ Isaya apamikana ndi ko bulya bomikya Bezaleli: «Gutugu Bezaleli bakiko bi budingi abe mbumi ko libo lidingi, bafede aka luga kabu bo finisana ndeke na muhukuso. ²⁸ A beyo, Mombukwono-dosu otulyasa ndeke ka obili, lasi nilo abikya ndi ni kolipyisigu.» ²⁹ Beyeyo Isaya abikya ndi mino ka mambwa be:

«Mombukwono-dosu nino a no ngu yasi katisili
ndi bomiki,
iba tiitoni kuwa abe gudu wa Sodoma,
iba ta mudongoni abe gudu wa Gomolo.»

Muhukuso a pisi ka baya, kegu pisi ka Mutuu

³⁰ Tabikya se kuwa buni? Bevananza bayagogo bafegu ndi kakisa kaiko bongbingbili ko misa ko Kunzi. Wina se, Kunzi uitisoni kuwa bongbingbili pisi ka baya. ³¹ Luki limoti, Bezaleli ba ndi kapa kaiita bongbingbili pisi ka Mutuu, wina se, bakadwegu ndi mino. ³² Igyonosa ndi beyo ko bulya iki? Kye bafegu ndi kakisa bongbingbili ko misa ko Kunzi pisi ka baya, luki limoti ba ndi kasima be bika bongbingbili pisi ka yigyigilya. Basakaga ka «litalu nilo lisokisogo,» ³³ beyo ikpikaga mino be:

«Wikwe se, nakobiso ku ka gudu wa Siona litalu
lisokisogo,
litalu la kugwisiso bambanzu.

Luki limoti, mutɔ nino abailya litalɔ nilɔ, kikigu ndeke no suni.»

10

¹ Bomika-mamaaa, musasa ma limbengi kami na malɔmba kami ko Kunzi ko bulya ka Bayuda a ambe binisoni na muhukuso. ² A beyɔ, nakwanana kabikya bingbanganya ko bulya kabɔ ambe ba na kekele kugbe ko bulya ko Kunzi, luki limoti kekele yi kegɔ yimatikanaga na yimibo ya lingɔnɔ. ³ Bakotombisyagu ndi beyɔ Kunzi uitisogo mino bambanzɔ batɔ bongbingbili ko misa kaki, bikisilya ndi ni ibɔ bamombukwana-dabɔ bi pisi yi. Kɔwa wa go wa, bakya ndi kabye pisi yi niyɔ Kunzi uitisaga mino bambanzɔ batɔ bongbingbili. ⁴ A beyɔ, Kilisito odwisoni Mutuu ka Musa ka mulibo, be kye batɔ basi nibɔ babaya biiti bongbingbili ko misa ko Kunzi.

Muhukuso a ka batɔ basi nibɔ babaya

⁵ A beyɔ, ko bulya kaiko ngbingbili ko pisi yigya Mutuu, Musa okpikaga ndi be: «Mutu yi nino agyaga mutuu iko na obili ko pisi yi.» ⁶ Luki limoti, nilɔ ibikya ndi ko bulya kaiko ngbingbili ka baya nili: «Wakimuusonitogu be wani no adaka kugu wa lisyɛ?» Isi yi be kasisoku Kilisito. ⁷ Wakimuusonitogu goni be: «Wani no osyo ka libye lodu ku?» Isi be kapupisoku Kilisito luga wa bamanda. ⁸ Luki limoti, Mobiso abikya be: «Likramuka ko Kunzi a buwobi na iwe ka

mũnɔkũ kaku na ka limbengi kaku.» Likpũmũka li niɔ a mongoni ma baya niɔ takakũwaga. ⁹ Wakabikya bingbanganya ko misa ka batũ basi bɛ Yeso ni Mombukwono-dosu, wakabailya ka limbengi kaku bɛ Kunzi apupisatũ ndi ka mbũkũ, winisono na muhukuso. ¹⁰ A bɛyɔ, mũmbanzũ kabailya ka limbengi, Kunzi aitisatũ mũtũ wong-bingbili, katũmbũlaga gɔni bingbanganya na mũnɔkũ kaki, inisono na muhukuso. ¹¹ A bɛyɔ, Mɔbiso abikya bɛ: «Mũtũ wasi niɔ abailya, kokwigũ ndeke suni.» ¹² Kinili, bũdididi kegũ bata luga ka Bayuda na niɔ bakegũ Bayuda kye Mombukwana-dabũ basi a bɛmoti. Upága batũ basi niɔ bitatanaga na iyi makpũmũka manzanza mudingi. ¹³ A bɛyɔ, Mɔbiso ko Kunzi akabikya bɛ: «Mũtũ wasi niɔ itatanaga ndeke no lino ka Mombukwono-dosu inisanatũ ndeke na muhukuso.»

¹⁴ Bitatanaga se kũwa na iyi liki kani bakabailyaagũ? Babailya liki kani bakũkanagũ ndi mongoni kaki? Bũkana liki kani bakubikyogigũ mongoni kaki? ¹⁵ Na bata, babikyaga mongoni mi liki kani bakutikigũ bambanzũ kabikyaga? Bɛyɔ ikpikaga mino bɛ: «A magyagya mudingi kaũmina bambanzũ kodoku no mongoni manza!» ¹⁶ Luki limoti, kegũ batũ basi bɔ babailya ndi Mongoni Manza. A bɛyɔ, Isaya abikya ndi bɛ: «Mombukwono-dosu, wani nɔ abinikyana ndi kũũ kusu?» ¹⁷ Kinili, baya odogoku pisi kaũkana mongoni

---

10:8 10:6-8 Wanda ka Yigilya 30:12-14. **10:13** 10:13 Wanda ka Yuweli 3:5. **10:15** 10:15 Wanda ka Isaya 52:7. **10:16** 10:16 Wanda ka Isaya 53:1.

nimo bikaga kabikyaga, mongoni mi nimo ni kuu ya likpamuka ka Kilisito. ¹⁸ Luki limoti, nakauusa ambe: «Bayuda bakukanagu ndi kuu yi niyo?» Bukana ndi binza! Mobiso ko Kunzi akabikya be:

«Mayu ka bakukuwa imukosa ndi ka obili wasi, Manzina kabu adwe ku kwa ku ka mulibo ma obili.» ¹⁹ Nuusoku bata ambe: «Bezaleli bakotombisyagu ndi?» Musa adikya ndi kaubikya be:

«Namudukusoku ndeke batu ba imi na livananza la payaya.

Namukondikosaga ndeke mambengi na livananza nilo kegau na yimibo.»

²⁰ Isaya ikpanda ndi goni kabikya be Kunzi abikya ndi be:

«Batu bi nibo bakesisagigu ndi, beminoni, Nipupisa ndi ka batu bi nibo bakemuusogigu ndi likpamuka.»

²¹ Luki limoti, ko bulya ka Bezaleli, abikya be: «Masye masi, nunanilyaga ndi maboku livananza nilo libuna muki na nilo la sili-sili.»

11

Kunzi kumbibagu ndi Bezaleli

¹ Nakauusa neki be: Kunzi umbimbongi batu kaki? Haaa! Gutugu iki yi aka! A beyo, imi mombukwana-daki na Muizaleli, ka livananza ka Abalahamu na ko pigo ka Benyamini. ² Kunzi kumbibagu ndi batu kaki nibo ipunilyaga ndi kambwa aka. Mibatuu nilo Mobiso ko Kunzi

abikya ko bulya ka Iliya wa a ndi mino kaigama kambwa ko Kunzi ko bulya ka Bezaleli be: ³ «Hebeee, Mombukwono-dosu! Bulumwisogini bogyalandu kaku, bupanza goni bagbogbo ba bapepe kaku. Notigolini kuwa imi mukaka aka, na ba goni kapa kemwo.» ⁴ Luki limoti, Kunzi asikisya ndi buni? Asikisya ndi be: «Nibuulyogi bi bambanzu elofu madiya na ika nibo bako bunigu bi moli kambwa ko kunzi nino lina be Bali.» ⁵ Mbiya wanu, a goni begeyo, a tu na batu bakefe nibo Kunzi upunogoni ndi ko bulya iziyo kaki. ⁶ Upunaga ndi pisi ka iziyo, kegu pisi ka yigya kabu. Kiki ndi beyo, iziyo ko Kunzi kigungu ndi iziyo ya lingunu.

⁷ Nilo a se kuwa kaibikya buni? Bezaleli bakinagu ndi nilo ba ndi kakisa, luki limoti batu bi nibo Kunzi upunaga ndi, binatu ndi ibu. Nibo bagogo basikana ndi, biita ndi na mu mapu. ⁸ A mudongoni beyo Mobiso ko Kunzi abikya mino be: «Kunzi upa ndi limbengi liti. Kadwe na lisyé li nili, udulogoni miso kye bakinonitogu, udulaga motili kye bakukononitogu.» ⁹ Ngama Daudi abikyatu goni be:

«Malili ma bodumo kabu iti kpaka ikani kuyaku,
kaugwisiso na kaupá azabu.

¹⁰ Misa kabu opiyi bipi kye bakinonitogu bata, udidikiso gongu kabu bongbinga basi.»

¹¹ Na kuwa kauusa ambe: «Wa Bayuda basakaga ndi mino, bogwa kuwa ndi lingunu

---

11:4 11:4 Wanda ka 1 Bangama 19:18. **11:8** 11:8 Wanda ka Yigilya 29:3; Isaya 6:10.

aka?» Haaa, kegu beyo! Luki limoti, pisi ka sakaga kabu, batu bagogo nibo bakegu Bayuda binisana ndi na muhukuso. Kawa wa, Bayuda bapunga ndi kamina no misa mopi. ¹² Banye ka Bayuda apa ndi izangia yidingi ya limbengi ka obili, kugwaku kabu apa ndi goni izangia yidingi ya limbengi ka bevananza. A beyo, bayuda basi bakamigilya Kunzi ika kawa bata izangiya yidingi kuge!

Muhukuso ka batu nibo bakegu Bayuda

¹³ Mbiya wanu, nakamubikya ifunu nibo makegu Bayuda. Imi, na atutumbwa ka bevananza nibo bakegu Bayuda, nogwaga magyagya kuge ka ligubo li nibo kami lo. ¹⁴ Kinili, na na mutamanagi kagya be bava-kukami bamuminilyi imi iba nuhukusogi bemoti-bemoti luga kabu. ¹⁵ A beyo, ngbingo yi nibo Kunzi ute ndi mino Bayuda ka kpolo, Kunzi ukanana ndi na obili. Ika se kawa buni wa bamigilyoku bata mino Kunzi? Ika kawa abe batu nibo bokwaga ndi, bapungini bata obili!

¹⁶ Bakapa Kunzi igbutu ya mukati niyo ya mambwa, mukati masi nimo otigolo ika kawa makaki goni. Bakapa lyo ya ibukuso, tabi yi ika kawa ya kaki goni. ¹⁷ Bezaleli ba abe ibukuso sa mizeituni niso Kunzi akogo ndi mino tabi yi. Iwe nino wa kegu Muyuda, wa abe mutabi ma ibukuso so tutu niso bokpokpisa ndi ka pa ya tabi niyo bakogo ndi yo. Wa kawa goni iwe kanvinilya libo kotukyoku ko lyo ya ibukuso sa mizeituni si niso. ¹⁸ Kinili, wakinonitogu tabi

niyo bakogo ndi yo payaya. Wakaibiba ko bulya iki? Kegu iwe no wolyolisogo lyo, luki limoti lyo yo ulyolisogo.

¹⁹ Wakwananatu yagogo kebikya be: «Bakogo ndi tabi yi niyo kye bekpokpisi kawa imi wa.»

²⁰ A lingana. Bakogo ndi kye kegu ndi na baya. Iwe, wamukpakpa wa ko bulya baya. Wakibibonitogu, luki limoti wika na kubangaku.

²¹ A beyo, kika kani Kunzi kubibilagagu ndi Bayuda nibo ba abe tabi ya ibukuso niso sikuna, angenengene kawa iwe aka?

²² Winini beyo Kunzi owonisilo mino ko ngbinga bemoti bunza na diya kaki. A mudiya na batu nibo bogwo, a na bunza na iwe. Luki limoti, okwononi kaitikitalaga ka bunza ko Kunzi. Kiki beyo, bukotu goni iwe.

²³ Kika kani Bayuda fosini busili-sili kaba, bukpokpisatu wa go wa ba ndi mino kambwa. A beyo, Kunzi a na ngu kaukpokpiso bata wa go wa ba ndi mino.

²⁴ Iwe yi nino wa kegu Muyuda, wa abe mutabi ma ibukuso so tutu nino bako ndi, bokpokpiso ka ibukuso sikuna, likpumuka li nilo kigyonosogigu. Bayuda ba abe tabi ya ibukuso sikuna. Kunzi akwanana neki bata kaukpokpiso ka ibukuso niso botukyoku ndi mino.

Livananza ka Bezaleli ahuka ndeke lasi

²⁵ Bamamaki, nakapa kamumibiso dikidi yi niyi, iba makivonitogu abe batu ba kimibo kugbe: Batu bagogo luga ka Bezaleli bika ndeke ka busili-sili kadwe ku kwa ku batu bi nibo Kunzi upunaga ndi ka bevananza bayagogo binisana ndeke mino na muhukuso.

²⁶ Niyo a pisi yi

nīyɔ livananza lasi la Izaleli inisono ndeke mino na muhukuso beyo mobiso ko Kunzi abikya mino be: «Muhukuso otukyoku ndeke ka Siona, olimaga ndeke yigya yanye ka bomika Yakobo. ²⁷ Nagya ndeke na ibɛ agume yi nimɛ, ngbingo yi ninɔ nasukusaga ndeke mino bunye kabɛ.»

²⁸ Bayuda biitoni bomuyoniso ko Kunzi kye bakya ndi Mongoni Manza. Likpɛmɛka li nilɔ iitoni izangiya ku kunu batɛ ba bevananza bayagɔɔ. Luki limoti, kabyenene beyo Kunzi ɛpɛnaga ndi mino pisi ka batitabɛ, asyege limbengi kugɛ kabɛ aka. ²⁹ A beyo, Kunzi kapagigɛ luki mambengi maba, koyikosogigɛ tamanaga kaki kugɛ ka mutɛ ninɔ ikaga kani apunogini. ³⁰ Ka bundeli ndi, makamakanagu ndi Kunzi. Mbiya wanɛ, Kunzi amukwilyoni kumbu kye Bayuda bakya ndi kamukana. ³¹ Na gɔni, mbiya wanɛ Bayuda bakya ndi kamukana Kunzi kye amukwilyi kumbu. Kɛwa wa gɔ wa, Kunzi akwanana gɔni kahukwilyo ibɛ kumbu. ³² A beyo, Kunzi uitisoni batɛ basi abe batɛ ba bɔlɔkɔ ko bulya yikya kamukana, kye uwonisili ibɛ basi kumbu kaki.

Kunzi a mudingi kugbe

³³ Lingama ko Kunzi kegɛ no ngbimi! Yimibo na bugegele kaki kegɛ no kingyoso. Kegɛ na mutɛ yi ninɔ akwanana kotombisyo tamanaga kaki ikani kaiba bopisi baya makpɛmɛka kaki.

³⁴ Mɛdɔngɔni beyo Mobiso abikya mino bingbanganya be:

«Wani nɔ iba tamanaga ka Mombukwono-dosu?

Wani nɔ akwanana kapá mutiwi?»

³⁵ «Wani nɔ adikya ndi kapá luki,
be kye bakalyito kumbuso yi?»

³⁶ A beyo, masi otukyoku ku kaki, masi a
makaki na ko bulya kaki. Kunzi avi ibiba ka
benze na benze! A beyo.

12

ɔbili wambiya kuso ka Yeso-Kilisito

¹ Bamamaki, kaina beyo Kunzi atikwilya
mino kumbu, nakamukungu ambe wiponi ibunu
bamombukwana-donu ko Kunzi abe aperse
mubisi, ninɔ wotu na mubosilo Kunzi. Niyo a
pisi ya lingana niyo okwononi mino kabibiso
Kunzi. ² Makobyenitogu yigya ya obili yi
nimu, luki limoti, musoni Kunzi kamuikoso na
kamupa yimibo yambiya. Kuwa wa go wa,
makwanana kotombisyo likpamuka li nilo Kunzi
apaga: likpamuka lanza, nilo abosilogo na nilo
lanza kugbe.

³ Kabyenene na bunza nibo Kunzi egyilya,
nakamubikya ibunu basi ambe: mumbanzu
gutugu bemoti aka luga kunu kiconitogu na
yibiba kakitaga beyo okwononi mino. Luki
limoti, wikoni na tamanaga niyo okwononi,
kabyenene na baya niyo Kunzi apa ndi mutu
yikaka-yikaka. ⁴ A beyo, ta na nzuyi yimoti niyo
a na mababa makpa. Luki limoti, libaba limoti-
limoti a na ligubo kaki. ⁵ A mudongoni begayo,
gutugu takika budingi, ta nzuyi yimoti aka kuso

11:34 11:34 Wanda ka Isaya 40:13.   **11:35** 11:35 Wanda ka
Yobu 41:3.

ka Yeso. Ta bakizukonogo basi pa imoti abe mababa ma nzayi yimoti. ⁶ Ta na bapepe dididi nibo atipá yikaka-yikaka. Mutu kika na apepe wa bugyalandu, okwononi agyi ligubo li nibo kabyenene na baya kaki. ⁷ Mutu wagogo kika na apepe mugugubya bengeri, ugugubyi. Nino a na apepe muwonisilo, okwononi owonisili. ⁸ Nino a na apepe mutumisa bengeri mambengi, okwononi utumisi. Nino a na apepe wa sipasu, okwononi kapá na limbengi limoti. Nino a na apepe wa kunanaga bengeri, unanagi na kekele na nino usingyogo batu ba yangya, okwononi agyi na magyagya.

⁹ Sipananiso kikonitogu na kuboboka. Kyoni likpumuka lanye, migwinonogo na likpumuka lanza. ¹⁰ Ponononi luga kunu abe bomikamuko, magya kekele kobibisono. ¹¹ Wikoni batu bugya ligubo no ngu ni makegu babofa. Mugugubiyoni Mombukwono-dosu na kekele. ¹² Wikoni na magyagya ko bulya mutamanagi kunu, mika na limbengi linda ko ngbingo wa bakpeki-kpeki, wigwinonogoni na malumba. ¹³ Usingyoni bomomonu bakilisito nibo ba ka yangya, manutilya bobiko binza.

¹⁴ Hukungulyoni nibo bakamugyogyiso bubunga ko Kunzi. Kunzi ufukilyo bubunga ni kugbongigu. ¹⁵ Gwoni magyagya pa imoti na nibo bakogwa magyagya, gomoni pa imoti na nibo bakagama. ¹⁶ Wikoni na yukanana yanza luga kunu. Makikonito batu bakibinika, luki limoti bakamupa gutugu ligubo la payaya aka, magya. Makiwonisonito ibunu

bamombukwana-donu abe makika batu ba yimibo.

¹⁷ Makomigisyonito mambanzu gutugu bemoti aka bunye ka bunye. Kisoni kagya nilo batu basi biko mino kagbitya bamu. ¹⁸ Kika ni akwananatu, gyoni ngu ka mutili kunu kaika na maziyo na batu basi. ¹⁹ Bamamaki, makigisyonitogu likosi. Mambanzu kamugyilya bunye, musoni ka mafoku ko Kunzi kye Mombukwondosu abikya ka Mofiso be: «Imi no nigisya likosi, imi no nakalya bunye.» ²⁰ Mofiso mi nimo abikyatu goni be: «Mumuyoniso kaku kika na nza, wapa malili. Kika na musasa, wamusa libo. A beyo, wakika kagya beyo, ika abe wakika kaduko na makamu mo buku ka mu.» ²¹ Wakosonitogu bunye kaundungulyaga. Luki limoti, ndungulyaga bunye pisi kagya bunza.

13

Ubongogonito bangama

¹ Mutu wasi okwononi kaubanga bangama kye bungama basi otukyogoku ko Kunzi. Batu basi nibo ba ka bungama Kunzi no ubisogo. ² Kinili, mambanzu nino agyaga dongoso na bangama, agyaga dongoso ka nilo Kunzi omo. Batu nibo bagyaga beyo bimokyisiso ndeke ni ibu bamombukwana-dabu ka mungimbo. ³ A beyo, batu nibo bagyaga bunza bakubangagigu bangama, luki limoti nibo bagyaga bunye aka bo bubangaga. Wapatu kaiko kani wakegu

---

12:19 12:19 Wanda ka Yigilya 32:35.   **12:20** 12:20 Wanda ka Mogbitoku 25:21-22.

kaɓɓanga ɓangama? Gya neki ɓunza, ngama ubibiso, ⁴ kye a ka ligubo ko Kunzi kaɓkpama kagya likpɔmuka lanza. Luki limoti, wakika kagya ɓunye, eee! Mɓangatɔ kye akwananatu kaɓpá azaba. Iyi a ka ligubo ko Kunzi kowonisilo ngbɔta ko Kunzi ka ɓatɔ nibo ɓagyaga ɓunye. ⁵ Kinili, okwononi kaɓɓanga ɓangama, keɓɔ asi ko bulya yikya ngbɔta ko Kunzi aka, luki limoti kye liyu kunu la kɔso akamɓkpama kagya ɓeyo.

⁶ Kinili goni makalyaga mino manzana. A ɓeyo, ɓatɔ bi nibo ɓogyisisaga ligubo li nilo kye Kunzi no ubisa ɓe ɓagyagi ɓinza. ⁷ Mupóni mutɔ wasi nilo okwononi ɓe ɓapi: kika manzana, makalya, kika ɓatakisi, muluwo, kika kaɓanga mɓmbanzu, maɓanga, kika kabibiso, mabibiso.

Kaiko na sipananiso na ɓengeni

⁸ Makikonito no lubu ka mɓmbanzu gutugu ɓemoti aka, kiki asi sipananiso aka luga kunu. Mutɔ yi nino upaga ɓengeni otulyosaga Mutuu masi. ⁹ A ɓeyo, Mutuu nimo abikyaga ɓe: «Wakosyonitogu na muko ikani mbunya ɓengeni, wakamwonito mɓmbanzu, wakibonitogu, wakotonilyonitogu luki ka ɓengeni», na magogo masi amumukana ka mutuu mimoti aka ɓe: «Mupa wai-daku abe iwe mombukwana-daki yi.» ¹⁰ Mutɔ yi nino apaga wai-daki kagyilyigu ɓunye gutugu ɓumoti aka. Kinili, sipananiso otulyosaga Mutuu masi.

Wikoni bakitɔlya ka yigoku ka Yeso

13:9 13:9 Wanda ko Pupo 20:13-17; Yigilya 5:17-21; Balawi 19:18.

¹¹ Gyoni beyo kye makaiba binza ambe ngbinga tino no ta mino mbiya wanu: ngbingo muzuzuko itulyonini. A beyo, mbiya wanu, muhukuso a kawa buwobi na ifusu kakitaga ngbingo yi nino tabailya ndi mino. ¹² Biti idukulogini, lisyε a buwobi katinikaga. Tosini neki yigya yanye yo biti, tava makpamuka ma lunga nimo balananaga nomu na lisyε. ¹³ Tikini na yigya yanza niyo okwononi kaiko na lisyε. Tibuulyini ka mukododo ma malili, ka libuma, ka bilya, ka makpamuka manyenyε, ka mosooni na ko misa mopi. ¹⁴ Luki limoti, wimokisyoni obili wambiya kuso ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, ni makosigu bata likpamuka la nzuyi kamuluto kagya musasa ma nzuyi.

14

Makabisonito mumbanzu na mukombu

¹ Mutilyoni binza mutu nino a na buro ka baya ni makegu na ibu na bodongoso ka mutamanagi kaki. ² Mutu wagogo inaga pisi ka baya kaki be akwanana kalya malili masi. Luki limoti, mutu yi nino a na buro ka baya alyaga iyi asi mapaku aka. ³ Mutu yi nino alyaga iyi makpamuka masi kokwononigu kamina payaya nino alyaga iyi mapaku aka. Na goni, nino alyaga mapaku kabisonito na mukombu nino alyaga makpamuka masi, kye Kunzi atilyoni. ⁴ Iwe ni wani kabiso mugya-ligubo ka mutu wagogo na mangimbo? Mugya-ligubo yi nino kigwinonogo ka ligubo kaki ikani kasa, nilo andi mbukwaki

aka. Luki limoti, igwinonogo ka ligubo kaki kye Mombukwono-dosu no a no ngu kamomoso.

⁵ Mutu wagogo inaga abe masye magogo mo a na izangiya kakitaga, luki limoti ka mutu wagogo, masye masi a mudongoni. Okwononi mutu yikaka-yikaka ibi binza ka limbengi kaki nilo akabailya. ⁶ Mutu nino obibisaga lisyee limoti kakitaga magogo, agyaga beyo ko bulya yipa Mombukwono-dosu ibiba. Mutu nino alyaga malili masi, agyaga beyo ko bulya yipa Mombukwono-dosu ibiba kye amigisyaga Kunzi ibiba ko bulya malili. Mutu nino alyaga iyi mapaku aka agyaga beyo ko bulya yipa Mombukwono-dosu ibiba, iyi amigisya goni Kunzi ibiba. ⁷ A beyo, kegu na mutu gutugu bemoti aka luga kusu nino a na ngu kugu wa obili kaki ka mombukwana-daki yi, kegu goni na mutu gutugu bemoti aka nino a no ngu kugu wa kukwaku kaki ka mombukwana-daki yi, ⁸ takika na obili, a ko bulya yibibiso Mombukwono-dosu, takokwo, a ko bulya kabibiso iyi aka goni. Kinili, kika gutugu kani ta na obili ikani tokwini, ta mukumbo ka Mombukwono-dosu. ⁹ A beyo, Kilisito okwa ndi, opupo ka mbuku kye iki Ngama ka batu nibo bokwogoni na nibo ba bubisi. ¹⁰ Luki limoti, iwe, ko bulya iki yo wabisaga mino mamaku na mungimbo? Na iwe, ko bulya iki yo waminaga mino mamaku payaya? Ibusu basi tika ndeke ko ngbongu kambwa ko Kunzi. ¹¹ A beyo, Mobiso ko Kunzi abikya be:

«Imi, Mombukwono-donu, nakamubikya linganu be:

batu basi bobuna ndeke moli kambwa kami,
na ibu basi bebibisa ndeke.»

¹² Kinili, mutu yikaka-yikaka luga kusu ozukaga ndeke likpumuka kaki mombukwana-daki yi kambwa ko Kunzi.

Wakagwisisonito mamaku ka bunye

¹³ Tosini neki kobisono na mukombu luga kusu. Luki limoti, okwononi kagya be: Tak-agyilyonito mumbanzu likpumuka gutugu limoti aka nilo akwanana kasokisogo ikani kagwisiso.

¹⁴ Matikana kami na Mombukwono-dosu Yeso emibisoni binza be malili gutugu mimoti aka kegū ope. Luki limoti, mumbanzu kina be a ope, alya ka yakolyi aka, mutū yi ninō imokyini ni iyi aka ka bunye.

¹⁵ Wakika mutū wanyē ko misa ka mamaku ko bulya malili nimo walyaga, wakegu na sipananiso. Wakoputikosonito baya ka mutū ninō Kilisito akwilyaga ndi ko bulya malili.

¹⁶ Kokwononigu be luki nilo a lanza ku kunu inisoni abe kika luki lanye ko misa ka batu bagogo.

¹⁷ A beyo, Bungama ko Kunzi kegū ko bulya malili ikani ko bulya luki limwo. Luki limoti, a ko bulya makpumuka nimo Limbengi-Lotu apaga: bungbingbili, maziyo na magyagya.

¹⁸ Mutū yi ninō agugubyogo Kilisito ko pisi yi niyo, ikaga mutū wanza ko misa ko Kunzi na ko misa ka bambanzu.

¹⁹ Kinili, tokisini na kekele likpumuka nilo a na izangiya ko bulya yipa maziyo, na nilo atihukwilya pisi katungbulanaga ka baya.

²⁰ Makoputonitogu ligubo ko Kunzi ko bulya

malili. A lingunū bε takwanana kalya malili masi, luki limoti, kegū binza kalya luki nilo akwanana kagwisiso bengenī. ²¹ Kegū binza kalya makolo ikani kamwo vinya na kagya makpūmuka masi nimo akwanana kagwisiso mamakū. ²² Buulyogo tamanaga kakū mombukwana-daki ko bulya makpūmuka mi nima kambwa ko Kunzi. Igyagya ka mutū nino kikogigū na botumo ka limbengi kani akapa kagya likpūmuka! ²³ Luki limoti, Kunzi amakya ndeke ka mungimbo mumbanzū nino akalya malili na botumo kye niyo akowonisilo bε kegū wakamaga ka baya. Likpūmuka lasi nilo kegū kotukyoku ka baya a bunye.

15

Togyogini nilo ubosilo goni bengenī

¹ Ibusu nibo ta bapupu ka baya, tokwononi kautungbulaga batū nibo ba na bupo ka baya. Tokokwononigū kakisa nilo aka lo atibosilo. ² Okwononi bε mutū yikaka-yikaka luga kusu akisi kaubosilo bengenī, kautungbulaga, na kaungotiso ka baya. ³ A beyo, Kilisito kakisagigū ndi nilo abosilaga ndi iyi mombukwana-daki. Luki limoti, igyonosa ndi beyo Mobiso ko Kunzi ikpiko mino bε: «Kunziooo! Mosikoni nimo busikaga ndi, emigilyoku kuwa ndi imi.» ⁴ Masi nimo ikpikaga ndi ndeli ka Mobiso ko Kunzi, ikpikaga ndi kye atitiwi. Mobiso mi nimo atipaga limbengi linda, atitumisa mambengi bekye tiki na mutamanagi. ⁵ Kunzi nino apaga limbengi

linda na otumiso mambengi, amupí yukanana luga kunu mufongoni beyo Yeso-Kilisito apaga mino. ⁶ Kwa wa go wa, ibunu basi, mika kabibiso Kunzi, Abaki Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito na liya limoti.

Mongoni Manza a ko bulya ka batu basi

⁷ Tilyononi luga kunu kye Kunzi avi ibiba mufongoni beyo Kilisito amutilya ndi mino.

⁸ A beyo, nakamubikya linguna ambu Kilisito odoku ndi kaiko magya-ligubo ka Bayuda kowonisilo linguna ko Kunzi pisi kautulyoso bagume nibo Kunzi upa ndi batitabu. ⁹ Odoku ndi goni kye batu bi nibo bagegu Bayuda babibisi Kunzi ko bulya limbengi kaki lo kumbu, beyo Mobiso abikya mino be:

«Kinili, nubibisaga ndeke luga ka batu nibo bagegu Bayuda, nimbilaga ndeke ko bulya ibiba yo lino kaku.»

¹⁰ Mobiso abikyatu goni be:

«Ibunu, batu nibo makegu Bayuda, gwoni magyagya pa imoti na livananza nibo Kunzi apunaga ndi!»

¹¹ Obikyoku bata be:

«Ibunu bevananza bayasi, mubibisoni Kunzi, ibunu batu basi, mubibisoni.»

¹² Mugyalandu Isaya abikya goni be:

«Mutu bemoti ka livananza ka Yesu* odokuto ndeke,

15:9 15:9 Wanda ka Mambu 18:50. **15:10** 15:10 Wanda ka Yigilya 32:43. **15:11** 15:11 Wanda ka Mambu 117:1. * **15:12** 15:12 Yesu: A ndi abaki Daudi.

amaga ndeke, alya bungama kugu wa
 bevananza,
 na bevananza bobisa ndeke mutamanagi kabu
 ku kaki.»

¹³ Kunzi ninu apaga mutamanagi, amutumisi
 na magyagya na maziyo ko bulya baya niyo ma
 noyu ku kaki, iba motumi na mutamanagi pisi
 ko ngu ya Limbengi-Lotu.

*Pulo akabikyaga Mongoni Manza ka batu nibo
 bakegu Bayuda*

¹⁴ Bamamaki, imi bikpe nakaiba binza ambe
 ma batu banza kuge, butumo na masi
 nimo okwononi be mibi, mibagatu kapánana
 mutiwi. ¹⁵ Luki limoti, namukpikilyagatu
 makpumuka mudingi ka balawa kami ni nakegu
 na kubangaku, kamutomosyo mutuu nimo
 mukana ndi. Nokpikaga ndi beyo ko bulya
 iziyo niyo Kunzi epa ndi, ¹⁶ kaika mugya-
 ligubo ka Yeso-Kilisito luga wa bevananza nibo
 bakegu Bayuda. Nakagya ligubo abe kumu ko
 Kunzi kabikyaga Mongoni Manza kaki, iba batu
 nibo bakegu Bayuda biiti aperse ninu abosilaga
 Kunzi, aperse ninu Limbengi-Lotu abubisoni
 bitu. ¹⁷ Kuso wa matikana kusu na Yeso-
 Kilisito, nakwanana neki kaibiba ko bulya ligubo
 nilo nakagyilya Kunzi. ¹⁸ A beyo, nakikpunda
 kabikya likpumuka, ika nilo aka lo Kilisito otu-
 lyosa ndi pisi ku kami kye batu nibo bakegu
 Bayuda bamibi Kunzi. Agya ndi nilo pisi ka
 munzina na yigya kami, ¹⁹ pisi ko ngu ya
 mokingyosi na makpumuka mumbanga-mbanga
 nimo nanya ndi ko ngu ya Limbengi-Lotu. Kinili,

nabikyaga ndi Mongoni Manza ka Kilisito ka ba pa bayasi katukya ka Yelusalema na kadwe ka iwili ya Ililiko. ²⁰ Luki limoti, na ndi kapa kabikyaga Mongoni Manza asi ka bapa nibayo bakanukonigu mino mongoni ka Kilisito, kye nakegu ndi kapa kopika ka mubumbe ka mutu wagogo. ²¹ Nagya ndi madongoni beyo Mobiso abikya mino be:

«Batū nibo bakubikyagagu ndi Mongoni kaki, baminatu ndeke,
a beyo, batū nibo bakukanagu ndi Mongoni kaki,
botombisyatu ndeke.»

Pɔlɔ a na tamanaga kaaga ka Luma

²² Ligubo lo Mongoni Manza lo ekpingba ndi nganga bikyɔ kaina ku kunu ku. ²³ Luki limoti, mbiya wanu nomoni ligubo kami ka bewili bi nibayi. Kusɔ wa byanga budingi, nikaga na musasa kaina kamumina. ²⁴ Nabye banu ku, ngbingo yi ninɔ nika banu mino kaina ka Isipanyɛ. A beyo, na na mutamanagi kamumina wa nika banu mino kakitaga ku beyo. Togwa banu na ifunu magyagya ka masyɛ makede. Na goni kapa ambe ipononito banu ko bulya ligundu li nilo. ²⁵ Luki limoti, mbiya wanu, nakaina ka Yelusalema kagya ligubo pa imoti na batū ko Kunzi nibo ku beyo. ²⁶ A beyo, bakilisito ba iwili ya Makedonia na nibo ba Akaya buknoni bi, bumumala bangyo ko bulya ka batū ba yangya nibo ba luga ka batū ko Kunzi nibo ba ka Yelusalema. ²⁷ Buknoni bi ni ibu aka kamumala bangyo bi nibo kye okwononi

bi kagya beyo aka yo. A beyo, batu nibo bakegu Bayuda binisana ndi na muhukuso ko bulya ka Bayuda, okwononi neki be ibu busingyito goni Bayuda na mukumbo kabu. ²⁸ Wa nama banu mino kawupya bangyo bi nibo, nabye banu pisi ku kunu kaaga ka Isipanye. ²⁹ Nakaiba ambe wa nosila banu mino ku kunu ku, nadwe banu mutumo na bubunga ka Yeso-Kilisito bidu.

³⁰ Bamamaki, nakaitatanaga na ibunu ko lina ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, na ka sipananiso niso Limbengi-Lotu apaga ambe isingyoni ka lunga nilo no mino pisi ka malumba.

³¹ Ilumbilyoni ambe Kunzi ebuulyogito ka maboku ka bomuyoniso bo Mongoni Manza nibo ka Yudea, iba batu ko Kunzi nibo ka Yelusalema butilyito bangyo nibo nakainda na ibu. ³² Kuwa wa go wa, Kunzi kapa, nadwe banu ku kunu ku, mutumo na magyagya bidu. Noyukuma banu mino yikedu luga kunu. ³³ Kunzi nino apaga maziyo iki pa imoti na ibunu basi. A beyo.

16

Polo akaumuusogo Bakilisito Baluma

¹ Namusilyi musali kusu beyo ka Foibe nino a mugya-ligubo ka kanisa ya Kenekulia, ² ambe mutilyoni binza ko lino ka Mombukwono-dosu, beyo okwononi mino kaugyilya batu ko Kunzi. Musingyoni ka masi nimo ika na nzoyi yi. A beyo, iyi obinikoni buti ka batu budingi gatugu imi aka mombukwana-daki yi.

³ Namuusogito Pelesila ibu na mbunyaki beyo ka Akila, ibusu na ibu ta bagya-ligubo

ka Yeso-Kilisito. ⁴ Ba ndi buwobi kolumwogo ko bulya kami. Kegu asi imi aka no nakaumigisyo ibiba, luki limoti makanisa ma giyo ka batu nibo bakegu Bayuda bakagya begeyo. ⁵ Numuusogito goni batu ba kanisa nibo bamumukanaga ka ndabu kabu. Namuusito wai-dami beyo ka Ipenetu ninu a mutu wa mambwa ka baya mongoni ka Kilisito ka iwili ya Azia. ⁶ Namuusogito Malia ninu amugugubya ndi kugbe. ⁷ Numuusogito bava-kukami beyo ka Andoloniko na Yunia, nibo batigwi ndi na ibu ka boloko. Ba na ibiba yidingi luga ka batutumbwa, ibu goni bo biita ndi bakilisito kambwa kami.

⁸ Namuusito Apuliatu, wai-dami mupaka kuso ka Mombukwono-dosu. ⁹ Namuuso Ulubano, mugya-ligubo ka Kilisito pa imoti na ibusu, na Sitakisi, wai-dami mupaka. ¹⁰ Namuuso Apile, ninu igwinanaga ndi ka baya. Numuusogo goni batu ba ndabu ka Alisitobulu. ¹¹ Namuusito mamaki beyo ka Elodiyo. Numuusogo batu nibo babinikyana Mombukwono-dosu, nibo bikaga ka ndabu ka Nalukiso. ¹² Namuusogito Tilifina ibu na Tilifusa. Boko bi nibo bagugubya ndi Mombukwono-dosu na kekele. Namuusogo goni wai-dami beyo ka Palusi, ninu agyilya ndi goni Mombukwono-dosu ligubo na kekele. ¹³ Namuusito Lufu, ninu mugya-ligubo walinganu ka Mombukwono-dosu na amaki. Iyi mama yi ninu navaga goni abe mama aka bikpe. ¹⁴ Namuusito Asukilisito, Fuligo, Hime, Patuluba, Hima na bomomосу nibo ba pa imoti na ibu. ¹⁵ Namuusito Filologo na Yulia, Nilio na musali kaki, Ulipa na batu ko

Kunzi basi niɓo ɓa pa imoti na iɓu. ¹⁶ Tilyononi, mopututonogo abe bomika-muko. Makanisa ka Kilisito masi amumuusogito.

Likpamuka la mulibo

¹⁷ Ibunu ɓamamaki, nakamɓikiya ambe wiminyonito na ɓatu niɓo ɓakamakya yigbananaga, kye ɓakaɗumba ɓakilisito ko pisi ya ɓungɓingbili, ɓanagya di na niɓo ɓamuwonisilya ndi. Makuɓyenitogu. ¹⁸ A ɓeyo, inguo ya ɓatu ɓi niɓo ɓakegu kagugubyo Kilisito, Mombukwono-dosu, luki limoti ɓakogugubyo asi ɓama kabu aka. Pisi ka manzina kabu mandenge-ndenge na ma kɓoɓoku, ɓuɓoɓogo ɓatu ɓa mambengi mopolu. ¹⁹ ɓatu basi ɓibagatu ɓeyo ibunu mabangaga mino Mombukwono-dosu. Kinili, nakogwa magyagya ko bulya kunu. Nakapa ambe wikoni ɓagegele ɓugya likpamuka lanza, mika ɓakiminya kakya ɓunye. ²⁰ Kunzi, ninɔ apaga maziyo, aditagatu ɓanu Abili kusili wa ɓakagba kunu. Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa imoti na ibunu.

²¹ Timotio, ninɔ tagyaga na iyi ligubo amumuusito. Bava-kukami ɓeyo ka Lukio, Yasoni na Sosipateli ɓamumuusogito goni. ²² Imi Telitio, ninɔ nokpiki mobiso mi nima, namumuusito ko lino ka Mombukwono-dosu.

²³ Gayo, ninɔ etilyi ɓi ku kaki amumuusogito. ɓatu ɓa kanisa ɓamumakanaga ku kaki. Hasito ninɔ obuulyogo buyi ɓa gudɗa amumuusito, gutugu momosu ɓeyo ka Kwalatu.

[²⁴ Iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito iki pa imoti na ibunu basi. A ɓeyo.]

Bibiso ya mulibo

²⁵ Tabibisini Kunzi! Iyi no akwanana kamungotiso ka baya, mudoŋgoni beyo Mongoni Manza nimo nakabikyaga o mino kabikya. Pisi ka Mongoni Manza mi nimo nakabikyaga ko bulya ka Yeso-Kilisito, Kunzi ibisikosa ndi likpamuka li nilo a ndi la kisuma katukya ka bundeli aka. ²⁶ Luki limoti mbiya wanu, ipupisoni kuwa bingbanganya pisi ka mobiso ka Bogyalandu, Kunzi wa benze na benze oponi mutuu bekye bevananza bayasi babailyi, bagya mutuu mi nimo. ²⁷ Kunzi mukaka, mombukwana bugegere basi avi ibiba pisi ka Yeso-Kilisito ka benze na benze! A beyo.

AGUMƐ WAMBIYA

Lika: AGUMƐ WAMBIYA (New Testament+)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Lika

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

f796df90-b7da-5393-9b93-c756eba4e5d6